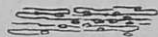

8. X. 8.

P. PÄIVÄRINTA.

MUISTEMIA
KANSALLISTAISTELUJEN
AJOILTA.

WAASASSA * * * *
ANTTI HAUTALAN *
KUSTANNUKSELLA *

Hinta 1 mk.

MUISTEMIA

KANSALLISTAISTELUJEN AJOILTA.

MUISTISTA KIRJOITTANUT

P. PÄIVÄRINTA.

NIKOLAINKAUPUNGISSA,
ANTTI HAUTALAN KIRJAPAINOSSA,
1903.

Ken on joitakin vuosia elänyt yli seitsemänkymmenen vuoden, muistaa aivan helposti sen ajan, jolloin ei ollut mitään kansallista liikettä maassamme. Ei ainoatakaan suomenkielistä koulua lyötynyt, jonka tähden suomalaisesta kansasta lähteneiden, opinteille pyrkivien täytyi vieraskielisissä kouluissa suurella vaivalla itselleen tietoja hankkia. Ei ollut aina suomalaisia sanomalehtiä, sitä vähemmän alku-peräistä suomalaista kirjallisuutta, eikäpä vieraista kielistä käännettyitäkään. Hengellistä kirjallisuutta kyllä löytyi, mutta niidenkin kielen laita oli niin ja näin; paitsi sitä eivät ne suorastaan kuulu kansalliseen kirjallisuuteen, sillä olivathan ne enimmäkseen käännöksiä vieraista kielistä.

Semmoista aikakautta se oli ja kansan enimmäistö ei parempaa kaivannutkaan.

Kansanrunoilijoilta, kuten Kymöläisen, Makkosen, Korhosen, Puhakan y. m. kynistä pirahdelti silloin tällöin runoelmia, jotka suurella nopeudella levisivät kansan kesken. Näissä runoelmissa ilmeni haikeita valituksia, kuinka suomenkieli on lapsipuolen asemassa, eikä edes lakituvassakaan pääse lautamiesten penkiltä pöydänpäähän. Mutta mitäpä niistä valituksista oli hyötyä, sillä ne kaikuivat kuuroille korville ja hajosivat kuin tuhka tuuleen.

Kansassa kyllä löytyi jo silloinkin kansalaisia, jotka katkerasti tunsivat tämän sortotilan, mutta he eivät voineet asiaa toiseksi muuttaa, sillä johtajia puuttui.

Niinä aikoina se oli kun J. V. Snellman alkoi vaikutuksensa oppineiden ja oppivaisten kesken. Kansa kyllä ei tiennyt näistä Snellmanin hommista mitään, sillä hän kirjoitti kaikki, sekä sanomalehtensä että muut kirjoituksensa ruotsinkielellä. Koettipa hän Kuopiossa toimittaa suomalaistakin «Maamiehen ystävä» nimistä sanomalehteä, jota

riennettiin miehissä tilaamaan, mutta kansa ei tiennyt sen toimittajasta yhtään mitään; oppineiden joukossa sai sitä vastoin hänen voimakas esiintymisensä yhden ja toisen kääntämään huomionsa sorrettuun kansaan ja sen kansallisuuden puoleen. Snellmanin ympärille kerääntyi semmoisia miehiä kuten Lönnrot, Topelius, Runeberg, Cygnaeus ja monta muuta jaloa miestä. Vaikka viime mainitutkin kirjoittivat kaikki ruotsiksi, uhkuivat heidän kirjoituksensa kuitenkin lämpöä suomalaista kansallisuutta kohtaan. Runeberg kirjoitti kuolemattomat runonsa, Topelius ihanat kertomuksensa, satunsa ja runoelmansa. Cygnaeus suurena puhujana lämmitti sydämiä ja saatti ne hehkumaan kansallisaatteen hyväksi, ja Lönnrot hiljaisuudessa työskenteli kansalliseepoksemme Kalevalan keräilemisessä ja kokoonpanossa.

Näin tavoin ilmeni kansallislিকে oppineiden kesken, eikä suinkaan kansan alkuun panemana. Eipä se kumma ollutkaan, jos nämät merkkimiehet eivät toimineetkaan suomenkielellä, sillä he olivat saaneet ruotsalaisen kasvatuksen ja sivistyksen, eivätkä siis voineet suomenkieltä viljellä.

Tämän kantajoukon ympärille kerääntyi vähitellen semmoisia nuorempia oppineita miehiä, jotka joko olivat täysin perehtyneet suomenkieleen tahi asianharrastuksesta oppivat sitä. Mainittakoon näiden joukossa vaan muutamia, esim. Yrjö-Koskinen, Meurman, Ahlqvist, J. Krohn y. m., ja nyt sai asia toisen suunnan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin ja piampa suomalainen sanomalehtikin, jonka nimi oli «Suometar». Ensiaikoina eivät ne voineet suuria aikaansaada, mutta paljon oli kansalaisia, jotka ilolla ottivat nämät vähätkin uutiset vastaan.

Vähitellen alkoi ilmestyä suomenkielistä kaunokirjallisuuttakin, vaikka tosin käännöksenä, sillä alkuperäistä suomalaista kirjallisuutta ei silloin vielä löytynyt.

Sinä aikana se oli kun Lönnrot Kajaanista toimitti suomenkielistä «Mehiläistään», ja hyvin usein näki sen suomalaisen talonpojan pöydällä. Sanomattakin on selvä, että «Suometarta» tilasi kaikki ne kansalaiset, joita vähänkin oli kansallishenki elähyttänyt, mutta monta niitä aluksi ei ollut; samoin myöskin tuota sitkeähenkistä «Oulun Viikkosanomaa», joka hiljakkoin oli kääntänyt purjeensa kansalliseen suuntaan.

En tahdo ryhtyä mihinkään tarkempaan historialliseen tutkimukseen suomalaisen kansallishengen alusta ja kaikista sen vaikuttavista miehistä, sillä se tehtävä jääköön siihen kun niistä asioista kerran historia kirjoitetaan. Koetan vaan muutamilla piirteillä muistista kuvata, mitä tuo liike meidän syvien rivien mieliin vaikutti ja mitä me tuon taistelun varrella huomasimme ja tunsimme.

Eurainen koulu.

Kuten jo on mainittu ei sinänsä olekaan ollut mitään erityistä koulua, jota olisi pitänyt erikseen mainita. Kuitenkin on ollut sellaisia kouluita, jotka ovat vaikuttaneet kansallishengen alustaan ja jotka ovat olleet sellaisia, jotka ovat vaikuttaneet kansallishengen alustaan. Kuitenkin on ollut sellaisia kouluita, jotka ovat vaikuttaneet kansallishengen alustaan ja jotka ovat olleet sellaisia, jotka ovat vaikuttaneet kansallishengen alustaan. Kuitenkin on ollut sellaisia kouluita, jotka ovat vaikuttaneet kansallishengen alustaan ja jotka ovat olleet sellaisia, jotka ovat vaikuttaneet kansallishengen alustaan.

II.

Ensimmäinen koulumme.

Kuten jo on mainittu ei siihen aikaan ollut edes suomalaista kiertävää kouluakaan näillä paikkakunnilla.

Kun meillä muutamilla rahvaan miehillä oli harras halu voimiemme mukaan ottaa osaa tuohon alkaneeseen kansallisliikkeeseen, tunsimme sangen kipeästi oppimattomuutemme ja siitä seuraavan kykenemättömyytemme mitään perinpohjaisesti toimimaan, sillä tunsimme kuinka vähäiset tietomäärät meillä toki oli, vaikka tiedonhalu olikin harras. Eihän muuta. Rupesimme ahkerasti miehissä tuumaillemaan, mitenkä saisimme tuon kipeän koulutarpeemme poistetuksi ja kuinka saisimme pienenkään koulun perustetuksi ja kellovöllisen opettajan siihen.

Toimesta työhön.

Paikkakunnallamme ajelehti eräs repposet saanut ylioppilas, joka, huolimatta tuosta kovasta onnestaan, oli lahjakas mies. Pyysimme häntä opettajaksi ajateltuun kouluumme. Hän suostuikin ilolla ehdottamaamme tarjoukseen, koska se oli hänelle itselleenkin eduksi. Hän oli ajelehtinut jotenkin kurjissa oloissa, ja nytpä hän tulisi ansaitsemaan jotakin kurjan henkensä ylläpitämiseksi. Hänen ei tarvitsisi nyt olla yhteiskunnan hylkiönä ja alituisen hienon pilkan ja ivan esineenä.

Pian oli koulumme valmis. Piirimme keskipaikoilta vuokrattiin kouluhuone, seuraamme kuuluvan talon iso sali.

Ei tullut mikään huonevuokra kysymyksenkään, sillä olihan asia yhteinen ja me tunsimme asiamme ja toisemme.

Koulu alkoi oitis. Oli soma katsella tuota ensimmäistä suomalaista koulua. Täysi-ikäisiä, puoli-ikäisiä ja vieläpä harmaapartaisiakin miehiä istui tyyneinä ja vakavina koulu-

penkillä, hartaasti kuunnellen opettajan neuvoja ja opetuksia, ahmien jokaisen hänen suustaan lähteneen sanan ja neuvon. Kun kirjoitustunti tuli, siepattiin silloin vihkot käsille ja hanhensulat alkoivat rapisten raappia paperin pintaa; opettaja ei sallinut oppilastensa teräskynällä kirjoittaa. Eivät kaikilta ne kirjaimet juuri kauniita tulleet, mutta oli joukossa kuitenkin joitakuuta, joilla oli parempi taipumus aakosten tekoon. Usea vanhus, silmälasit nokalla, tähysteli tarkasti mitä oli heille läksyksi annettu ja kokivat kirjoitusvihkoonsa saada kirjaimia ja sanoja syntymään. Oudolta se näytti, mutta he kokivat ohiluistavasta ajasta saada kiinni, jos ei muusta niin ainakin sen helmuksesta. Surkumielellä olivat he kauvan katselleet kansansa kärsimyksiä ja vieraan vallan sortoa. Eipä kummakaan jos he nyt älyisivät uuden ajan koittavan ja heidän ihanimman unelmansa toteutuvan, sillä olihan nyt jo ensimmäinen suomalainen koulu käymässä.

Näinä aikoina oli kansa jo suurissa joukoissa herännyt kansalliseen itsetietoisuuteen ja tuntenut etsikkoaikansa. Tämän tähden oli kouluun niin paljon pyrkijöitä, ettei niitä kaikkia voitu vastaanottaa; nurpealla mielellä palasivat kouluun pääsemättömät kotiinsa.

Hartaita oppilaita oltiin, ja minä luulen, ettei millään koulunopettajalla ole ollut tottelevaisempia, tarkkaavaisempia ja kiitollisempia oppilaita, kun meidän «maisterillamme» oli.

Kaksi vuotta kesti tuo koulumme. Se oli toimessa läpi vuoden, ainoastaan niiton- ja leikkuunajan oli se suljettuna.

Tämä koulu se oli maisterillekin uutena käänteenä elämässään. Kyvykäs opettaja ja innokas kansallishenkilnen kun hän oli, hankimme me kiitolliset oppilaat hänelle hyväetuisen torpanmaan huoneinensa. Siinä hän rupesi ahkerasti tekemään työtä ja viljelemään torppansa tiluksia. Ei kulunut viittäkään vuotta, ennenkuin hänellä oli jo viisi lypsävää lehmää ja hevonen ja muuta pientä karjaa. Hän tuli kaikinpuolin hyvästi toimeen ja hänen kurja kulkuri-elämänsä oli loppunut. Hän voi nyt oman kattonsa alla hoitaa vaimonsa ja lapsensa. Kyynelsilmin kiitti vaimo meitä moneen kertaan, kun olimme heidät saattaneet näin onnelliseen tilaan ja pelastaneet heidät siitä kurjuudesta, johon he olivat vajonneet.

III.

Lähetystömme.

Tämän jälkeen rupesimme hommaamaan lähetystä Pietariin. Tämän lähetystön tuli silloiselta lempeältä ja kaikkien alamaisten parasta tarkoittavalta ja suomalaisten rakkas-tamalta Keisari Aleksanteri II:lta lähteä pyytämään oikeuksia suomenkielelle. Oltiin aika hommassa. Harkittiin ja tuumailtiin tuota tärkeää asiaa. Monessa ilta-seurassa, johon lähiseuduissa asuvat kansallishengen herättämät syvien rivien miehet määrä-aikoina kokoontuivat, pohdittiin asiaa puolelta ja toiselta. Lähetystöön ei meillä ollut vara valita mitään suuria diplomaatteja eikä muita korkeita henkilöitä; sarkanuttujemme kantajain joukosta parhaita kansallishengen herättämistä miehistä täytyi lähettiläisiksi valita — —. Eikö ollut rohkea yritys? Me suomalaiset, jotka olimme vuosisatoja oppineet kumartamaan kansalle vieräille ruotsinkielisille virastoille — mekö ala-arvoiset juhdat hommaamme nyt tuommoisia! — Vaali toimitettiin ja kylläpä oltiin asiaa tarkoin harkitsevinaan. Punnittiin, kenellä on suurin kyky asiaansa selvittämään ja esille tuomaan ja kenellä on tarkimmat tiedot siitä tilasta, missä kansamme on jo vuosisatoja ollut.

Eräässä kaukaisessa pitäjässä oli eräs Aapeli niminen mies jonakin kunnallisena luottomiehenä. Tämä oli kirjoitellut usein sanomalehtiin ja hänen kirjoituksensa uhkuvat lämmintä isänmaan rakkautta ja palavaa kansallishengen hehkua. Tämän tähden tunsimme me hänet hengessä ja hän meidät; vaikk'emme olleet toisiamme koskaan nähneet kutsuimme hänetkin kokoukseemme lähetystä valitsemaan, ja hän tulikin. Kaikilla äänillä valittiin hän ensimmäisenä lähetystöön. Seitsemän miestä valittiin siihen kaikkiaan ja

voi vakuuttaa, että he olivat parhaita ja sopivimpia joukkoamme.

Emme me suinkaan olleet mitään miljoonamiehiä, jotka tuota lähetystä hommasimme; olimmehan vaan tavallisia talonmiehiä ja usealla meistä oli kilinneuvot saadakseen turvatuksi perheensä niukan toimeentulon.

Mutta kun oli kysymys kielemmme oikeuksiinsa saattamisesta, kansallis-aatteesta ja oikeuksista, silloin ei ollut elämän niukkuutta näkyvissä ei kuuluvissa. Joilla ei ollut rahaa antaa lähetystön kustannuksiin, ne antoivat mitä heillä oli; mikä möi lehmää, lammasta, vasikkaa, hevosta, viljaa, heiniä ja muuta semmoista, mikä ei ollut perin välttämätöntä päästäkseen perheensä kanssa päivästä toiseen, ja niin monikin uhraisi osan siitä, mitä ei suinkaan hänellä liiaksi ollut. Tämmöisillä uhrauksilla saatiin kun saatiinkin varat kootuksi lähetystön kustannukseksi.

Silloin ei vielä ollut rautateitä, noita nykyajan elämänehtoja.

Kun matka talvisena aikana kyydillä ajaen olisi tullut kalliiksi, päätettiin lähetystä laivakulun aikana panna matkaan. Niin tehtiinkin, ja hyvissä toiveissa oltiin retken tuloksesta.

Määrä-ajan kuluttua, jolloin lähetystön piti takaisin saapua, odotettiin heidän tuloansa niinkuin päivää yleneväksi. Vihdoin palasikin tuo lähetystö, ja me sitä kääriinnyimme sen ympärille, saadaksemme kuulla kuinka siellä kävi ja onko meillä mitään toivoa; siinä häntä nyt kysymyksiä sateli.

Lähetystö oli tehnyt tehtävänsä niinkuin miehet ainakin. Armollisesti oli Keisari heidät vastaanottanut ja he olivat selväkielisen «Tertullianuksen» avulla saaneet Hänen Majesteetillensa asiansa selitetyksi. Mitään välitöntä vakuutusta eivät he olleet Keisarilta saaneet, mutta kuitenkin jotenkin varmoja lupauksia, että Hän koettaa vast'edes toimia siihen suuntaan, että Hänen suomalaisetkin alamaisensa pääsevät luonnollisiin oikeuksiinsa sekä kielensä että kansallisuutensa puolesta.

Voi herra kuinka lähetystön palattua riemuitsimme; silloin iloitsimme niinkuin elonaikana iloitaan. Me ryhdyimme kaksinkertaisella innolla kansallisuutemme eduksi toimimaan, sillä olihan meillä jotakin toivottavissa.

IV.

Me kirjoitlemme sanomalehtiin.

Nyt ryhdyimme miehissä kirjoitlemaan sanomalehtiin. Armotta paljastimme kaikki epäkohdat ja väärinkäytökset, mitä vieraskieliset virkamiehet harjoittivat suomalaista yleisöä kohtaan. Ääretöntä huomiota nostivat nämät kirjoitukset virastoissamme.

«Mitä tämä nyt on? Eihän tämmöistä ennen ole kuultu eikä nähty!» huudahtelivat he.

Hämmästyks oli niin suuri, että he luulivat nuot ankarat arvostelut lähteneen Snellman'in jonkun tänne rauhanmaahan lähettämän kätyrin kynästä. He luulivat, että nuot sanomalehtiin kirjoittelevat henkilöt ovat oppineita maistereita, vaikka olimmekin vaan oppimattomia talonpoikia.

Pian kuitenkin saivat viranomaiset sivistyneellä harjoitsemiskyvyllään ja urkkimisvaistollaan selvän siitä ketä nuo meluvajat oikeastaan olivat. Siitä he ilostuivat ikihyviksi, kun eivät nuot rauhanhäiritsijät toki olekaan mitään tohtoreita ja maistereita, olivathan vaan noita talonpoikia, joita he olivat jo monta vuosisataa oppineet kurissa pitämään. Tämän huomattuaan raivostuivat he silmittömiksi. He viskasivat kaikenlaisia vihanpurkauksia ja halveksimisia tuommoista roskejoukkoa ja ala-arvoista räakkyjäisjoukkiota vastaan. Kyllä kai silloin sai kuulla, että he muka aina olivat oikeassa ja muiden kansalaisten tuli kaikessa totella heitä, sillä olivathan he maansuola, olivatpa he sitten oikeassa tai väärässä.

Sattuiko joku sanomalehtiutinen erikoisesti koskemaan jonkun yksityisen väärinkäytöksiä ja virkatoimissa syntyneitä epäkohtia, raivostui hän niin, että vastatessaan lähetettyyn uutiseen, meni kaiken kuhtuullisuuden rajojen

ylitse. Hänen mielestään tuommoiset lähettäjät eivät ole mistään kotoisin eikä heidän hyökkäyksensä vaikuta niin mitään.

Voi herra mitä soppaa noissa vastauksissa oli! Koirat olivat päässeet ulvomaan ja rähinällään häiritsemään parempien ihmisten vanhaa hyvää rauhaa. Me emme olleet nyt muuta kuin lurjuksia, roistoja ja hävyttämiä raukkoja, jotka emme muuta ansaitseisi kuin telkemistä muurien sisään, salpojen ja lukkojen taakse.

Mutta meilläkin oli nyt hiukan politiikkaa. Olimme, näette, keskenämme päättäneet, ett'emme koskaan kirjoita sanomalehtiin mitään semmoista, jota emme tietäneet todeksi ja jota emme voineet todeksi näyttää. Seuraus tuosta oli se, että jos joku hyökkäsi silmillemme, kiertelimme me hänet omilla hataroilla perusteettomilla kirjoituksillaan sekä tehdyillä teoillaan omiin verkkoihinsa niinkuin hämähäkki kärpäsen, niin ettei hän päässyt paikaltaan palkkääntämään.

Muistan erään tällaisen tapauksen:

Siihen aikaan ei ollut postikonttoria lähempänä kuin lähimmässä kaupungissa, jonne oli matkaa kymmenen penikulmaa. Sieltä laitettiin posti pitäjän laukussa kulkemaan pitkin pitäjätä.

Olimme tilanneet useampia vuosikertoja eri sanomalehtiä. Yhtäkkiä lakkasivat sanomalehdet tulemasta ja niitä ei tullut kahteen kuukauteen ainoatakaan numeroa. Kyläännysin jo viimein tuohon epäkohtaan ja kirjoitin pienen pätkän sanomalehteen. Siinä kummailin miksi ei asianomainen postimestari tee tehtäviään, vaikka tilausrahat olivat maksettu ja vielä runsas palkkio postimestarille jakamisvai-voistaan.

Mutta auta armias minkälaiset apenmarjat minä siitä sain. Postimestari suuttui silmittömäksi ja hyökkäsi heti minun silmilleni sanomalehdessä, ja nyt minä en ollut yksi ja kaksi lurjus ja roisto joka semmoista tuli sanomaan virkamiestä vastaan. Hän sanoi minulla olevan yllinkyllin aikaa itsekin hakea sanomalehteni postikonttorista. Samassa kerskasi hän panevansa aina minun niinkuin muidenkin sanomalehdet ja kirjeet pitäjän halki kulkevaan postilaukkuun. Postimestari arveli että laukun pitäjällä kulkiessa ovat muut sanomalehteni laukusta pois saattaneet, mutta hänen silmillensä sitten koiran tavoin syyttömästi hyökätään. Hän

uhkasi, että jos minä vielä uskallan hävyttömyksiäni jakaa, niin hänellä jo on kynä valmiiksi teroitettuna kovempaa löylyä varten ja sen jälestä tulee: kuka käski.

Minulla oli totuus puolellani. Satuun niinä aikoina käymään naapuripitäjässä, joka oli kokonaan toisen postitien varrella. Sen pitäjän pappilan pöydällä tapasin kaikki sanomalehteni yhdessä nipussa ja siinä olivat nekin sanomalehden numerot, joita silloin ja tällöin aina joku jäi pois.

Minä kirjoitin heti vastauksen postimestarin kiukkuiseen ja sappea purkavaan kirjoitukseen. Selitin hänelle, että kun minä kerran olen sanomalehdistäni tilausrahat maksanut ja hänen jakamispalkkionsa, niin on postimestari velvollinen täsmällisesti toimittamaan tehtävänsä, ja että minun sanomalehdilläni on yhtä hyvä oikeus kulkea yleisessä postilaukussa kuin muidenkin ihmisten lähetyksillä. Selitin kuinka sattumalta tapasin kokonaan toisen postitien varrella olevan pitäjän pappilan pöydällä kaikki harhaan joutuneet sanomalehteni. Samassa tein hänelle kysymyksen: kenenkä hän luuli nuot panneen toista postitietä kulkevaan laukkuun. Sitten nurisin postimestaria siitäkin, kun ei hän niin pitkiä matkoja kulkeviin sanomalehtiin kirjoittanut oikeita osotteitakaan, kun vaan tämmöisiäkin: Matti Niskala, Juho Koskela, Iisakki Männistö y. m. semmoista. Selitin hänelle, että tämä on kovin epäkäytännöllistä, sillä saataahan niin pitkän matkan välillä olla montakin muuta Pekkaa, Paavoja tai Matti Juhonpoikaa. Myös viittasin hänelle siihen asetukseen, jossa selitettiin mitä velvollisuuksia postimestarilla on yleisöä kohtaan.

Sepä auttoi. Postimestari ei enään vastannut yhtään mitään, vaan nyt rupesi hän minua vastaan hommaamaan painokannetta, mutta siitäkään ei tullut mitään.

Nyt rupesi sanomalehteni säännöllisesti tulemaan. Suurilla latinalaisilla kirjaimilla oli pitkin lehteni reunoja kirjoitettu ristintä- ja sukunimi; oli nyt osotteet ja komeatpa olivatkin.

Kuitenkin sydäntyi postimestari tuosta ensimmäisestä vastoinkäymisestä niin, että hän jonkun ajan kuluttua siirtyi pois mailta halmeilta.

V.

Meidän nimismies.

Ehkäpä on tarpeellista tarkastella muidenkin kansan keskessä toimivien virkamiesten toimintaa niinä aikoina. Vaikka olot olivat virkamiesvallalle erittäin soveliaat, on myönnettävä, ettei kaikkein pahimpia seurauksia siitä yleensä ollut. Paljon riippui miehestä, ja sentähden oli pahoja, jos hyviäkin.

Nimismiehet olivat yksin ahkerimpia virkamiehiä virkavaltaisuuttaan harjoittamaan, ja sitä tehdessään ei moni suinkaan kainosti keinoja valinnut.

Kansa oli yleensä vielä kovin alkuperäisellä kannalla. Se ei tuntenut lakejaan ja oikeuksiaan, ja senpätähden oli nimismiehillä tietämättömän kansan keskellä enemmän toimia kuin kelläkään muulla virkamiehellä.

Kun nimismies tuli uuteen piiriinsä, oli hän useinkin köyhä kuin kirkkohiiri, mutta annas kun hän oli ollut jonkun kymmenkunnan vuotta virassaan, oli hänellä niin uhkeat palatsit, ettei koko hänen piirissään moista löytynyt, ja loistava ylellisyys ympäröi häntä. Pitkät navetat olivat karjaa täynnä ja uhkeat suuret verikoirat vartioivat taloa.

Meidän nimismies oli kaikki kaikessa. Niin pimeällä aikakaudella oli paljon kärjääasioita, ja jos kellä semmoista oli, meni hän oitis nimismiehen luo, pyytämään häntä apumiehekseen. Luonnollistahan on, ettei tuo avunhakija tullut tyhjin käsin. Jolla oli kolikoita, tuppasi niitä runsaasti nimismiehen kouraan ja sillä oli asia läpätty. Kellä ei ollut rahaista rahaa, se lupasi tuoda, mikä lehmän kuka härän, sianporsaan, heinähäkin tai muuta semmoista. Tämän johdosta tapahtui useinkin, että yön aikana ilmestyi nimismiehen navettaan joku liika härkä tai lehmä. Eräänä kertana

tuli talon tapoja tuntematon piika hätäyksissään nimismiehelle sanomaan, että meidän navettaan on tullut yöllä vieras suuri härkä.

«No, kun se kerran on sinne tullut, niin kytke parteen ja anna sille hyvästi ruokaa», sanoi nimismies vähääkään oudoksumatta tuon yöllisen tulokkaan tuloa.

Joskus sattui niin käymään, että vastapuoluekin tuli pyytämään nimismieheltä apua riitaveljeensä vastaan. Mutta kun toinen oli jo ennättänyt sen tehdä, sanoi nimismies tavallisesti: «Sinun asiiasi on niin väärä, etten minä ota sitä ajaaksesi».

Niinä aikoina oli melkein poikkeuksetta käräjät nimismiehen luona. Yön seutuina selitti nimismies tuomarille, minkä ja minkälaisia riitaveljiä huomenna nyt astuu esille, ja kuinka siinä ja siinäkin asiassa toinen tahtoo toiselle vääryyttä tehdä jonkun oikeuden muodolla; selittipä vielä, minkä näköisiä miehiä nuot halukkaat väärintekijät ovat. Tuomari tuli jo ennakolta vihaiseksi noita luulotelluita väärintekijöitä vastaan.

Kun seuraavana päivänä sitten riitaveljet astuivat lakitupaan, oli tietysti nimismieskin jo siellä. Hän morahti ruotsiksi jotakin, samalla sormellaan osottaen kumpaakin asiallista. Se oli viittaus, että tuomari voi tarkemmin tuntea tuon väärään valoon saatetun asiallisen.

Alusta alkaen tuli tuomari hänelle niin ärtyiseksi, ettei tämä saanut asiaansaakaan selitellä. Jalkaa polkien tiuskui tuomari hänelle, ehtimiseen ärjyen, että hänen piti pitää suunsa kiinni. Melkein poikkeuksetta kävi niin, että oikea puoli menetti asiansa ja väärä pääsi iloitsemaan.

Kaikki pitäjällä toimitettavat kirjalliset asiat olivat nimismiehen hallussa. Hän toimitti kaikki kalukirjoitukset, maan kauppakirjat ja vieläpä velkakirjatkin. Edeltäpäin kuuluttivat he kirkoissa, millä paikoin he tulevat milloinkin noita virkatoimiaan tekemään. Näistä toimista oli vähin maksu kahdeksan, mutta useinkin kolmekymmentä ruplaa kalunkirjoituksesta ja perintöjaosta, aina sen mukaan kuinka varakas pesä oli. Kauppakirjan teosta oli taksana kaksi ruplaa ja velkakirjan teosta viisikymmentä kopekkaa.

Uskalsiko joku toimituttaa jollakin muulla kalukirjoituksensa tai perintöjaon, saivat molemmat kohta nimismieheltä haasteen luvattomasta kalukirjoituksen pidosta ja

ihme kumma: hän sakottikin nuot uskalikot; ja kansa luuli, ettei muut semmoisia saa toimittaa kuin nimismies.

Papisto lainmukaan oli velvollinen joka kihlakunnan-oikeuteen lähittämään luettelon kaikista pitäjässään tapah-tuneista kuolemantapauksista. Laki myös määrää, että kuolinpesissä on kalukirjoitus pidettävä kuuden kuukauden kuluessa. Kun nämät luettelot, joihin oli merkitty vaina-
jan kuolemapäivä ja missä pesissä kalukirjoitukset on jo pidetty, tulivat oikeuteen, oli nimismies heti niitä sissimässä, oliko kalukirjoitukset ensinkään lailliseenaikaan pidetty vaiko ei. Kun kansa ei ymmärtänyt lakia, huolivat he viisi koko kalukirjoituksista, ja he pitivät niitä milloin minkin mieleen semmoinen asia johtui.

Oitis huomasi nimismies, ettei kalukirjoituksia oltu kuolinpesissä pidetty laisinkaan, ja jos joku niistä oli pi-dettykin, olivat ne pidetyt sitten vasta kuin laillinen aika jo oli kulunut.

Kun laki määrää sakon sille, joka ei kalukirjoitusta toimita laillisen ajan kuluessa, sakotti oikeus luonnollisesti lain ylitse kävijän. Asiain näin ollen astui nimismies oi-keuden eteen ja selitti juhlallisesti: «Koska niinkuin oikeus huomaa, ei pitäjässä ole kalukirjoituksia kuolinpesissä toi-mitettu lailliseen aikaan ja omistusoikeus joutuu suureen vaaraan, ellei niitä toimiteta, niin pyydän minä, että oikeus määräisi minut nämät laiminlyödyt selvitykset toimittamaan. — — —» Ja oikeus määräsiikin hänet siihen toimeen.

Kyllä oltiin silloin kiipelissä noiden pikkukruunujen kanssa. Ei ollut silloin hyvä lähestyä nimismiestä asian-sakaan kanssa; täytyi esiintyä niin imartelevana, makeana ja hyväntahtoisena, kuin suinkin mahdollista. Jos se sitten kävi kömpelösti ja kankeasti, kyllä silloin saatiin kuulla, mikä asiallinen ja mikä hän oli. Ryöstö-, silta- ja susivoudista pitäen olivat he niin suuria, että kansan piti heitä lakki-kourassa tielläkin kumarrella ja imarrella, välttääkseen hei-dän uhkauksiaan ja vihojaan. — — — Kuka voi heitä vastaan olla?

Entä lain käytäntö? Joku sana siitäkin.

Vaikka pidämmekin oikeutta semmoisena laitoksena, jossa oikeuden ja lainvaa'alla jaetaan oikeutta tasan kai-kille, kammoksuimme kuitenkin lakitupaa niinkuin kuole-maa, sillä ajateltiin, etteivät sinne muut mene kuin ne,

jotka tahtovat lähimmäiselleen vääryyttä tehdä ja että siellä on väärän valta, vaan ei oikean.

Huolimatta kaikista niistä sai Aapeli kuitenkin tahtomattaan käräjäasian, ja hän kertoi siitä seuraavaa:

«Vastapuoleni oli vanha riitapukari ja ainainen käräjämies. Ennen jutun alkua oli hän käynyt nimismiehen luona ja tarjonnut hänelle muutamia kolikoita, joita ei hänellä kuitenkaan liiaksi ollut; kokeneena miehenä hän kyllä tempui tiesi».

Lakituvan porstuassa odotellessamme esinhuutoa, kuis-kasi joku korvaani: «Matti on käynyt nimismiehen lahjomassa ja sinä menetät asiiasi».

«En missään tapauksessa, koska asiani on oikea, eihän sitten laki olisikaan laki», sanoin tuimasti.

Samassa käskettiin meidät sisälle. Olin niin vakuutettu oikeasta asiastani, etten osannut edes hämmästyäkään, niin ensikertainen kuin olinkin.

Asetuttuamme nöyrästi ja kunnioittavasti ovenpieleen kahden puolen, huomasin että nimismies oli siellä. Heti sisään astuttuamme morahiti hän jotakin ruotsiksi ja samalla, osottaen sormellaan erikseen kumpaakin meistä. Tämän tempun huomattuani ajattelin: «Nyt eroitellaan lampaista vuohista».

Kun olin kantajana tuota tunnettua väärintekijää vastaan, esittelin asiiani. Mutta ensihetkestä alkaen huomasin, että tuomari oli minulle sanomattoman kärtyinen. Kun vastapuolen vastausta vaadittiin, valehteli nimismies Matin puolesta tuulet ja taivaat. Kun yritin noita sylintäyteisiä valheita oikaisemaan tiuskasi tuomari minulle, jalkaa polkien: «Pidä sine suu kiinni».

«Kuka täällä sitten minun asiaani ajaa, kun en minä saa oikeuden edessä asiaani selvittää?» sanoin oikeudentunnossani.

«Mite? Bruukako sine vielä suuta! Mine käske paiska sinu ulus, niinku joku koira», ärjyi tuomari.

Minä en ensinkään hämmentynyt tuosta tuomarin rai-voisasta vihanpurkauksesta. Sydämeni täytyi vaan semmoisella kauhun kaiholla, että tuskinpa sittemmin olen koskaan semmoista tuntenut. Tämmöinenkö onkin se paikka, jota kansa on oppinut kunnioittamaan ja pitämään pyhim-pänä kaikista ja jonka haltuun ja ratkaistavaksi se usko

asiansa pahanilkistä, kieroä väärintekijää vastaan; tuomoinenko, jolle ei mikään ihmisyys eikä omantunnon laki ole mistään arvosta? Tulepas sitten tänne saamaan oikeutta asiiasi ratkaisuun, huomaa aivan pian, että täällä vallitsee sama vääräyys, sama sorto, sama kierous, sama väärinkäytös, sama ilkeys ja puolueellisuus kuin kansan keskessäkin noiden tunnottomain ilkiöiden tähden.» Tämä-möisiä johtui silloin mieleeni.

Tuomari käski nyt astua ulos. Silloin ilmoitin, että minulla on vieraatmiehet, joilla näytän kanteeni toteen.

»Sine ja sinu veerasmees, te kaikki soomalaine», ja käski poistua.

»Minä vaadin, että tämä otetaan pöytäkirjaan», sanoin lyhyesti.

»Pöytäkirja, pöytäkirja te hullu soomalaine sano, mutta mine sano, ette se oos protokolla ja mine se ole, joka se kirjoitta, ei sine saas mite meereta», tiuskui tuomari.

Kun ei muuta neuvoa ollut, täytyi poistua lakituvasta, odottamaan tuomiotaan.

Lakituvan porstuassa tuomiota odottaessamme tuli riitapukarini minulle ilkkumaan: »Sinähän olet oikeen sanomattoman viisas, joka nyt alottelet käräjämieheksikin, mutta kohta saat nähdä, mihin asti sinun viisautesi ylettyy.»

»Kyllä ymmärrän, minkälaiseksi tuomio muodostuu, mutta koiran voitto ensi voitto», sanoin sydän täytyksissä.

Samassa käskettiin meidät sisään tuomiota kuulemaan. Siinä julistettiin, että minä olin asiani menettänyt ja riitakumppanini voittanut. Muutoin ilmoitettiin tuomiassa, että jos kantaja tahtoo vierasmiehillä toteennäyttää kanteensa, on hänellä tulevissa käräjissä oikeus se tehdä; — sekin oli kauvas tähdätty lainmutka.

Oitis ilmoitin tyytymättömyyteni päätökseen ja maksoin vetorahan; vaadin samassa pöytäkirjaa lailliseen aikaan.

Sitten menin käräjäsihteerin kamariin maksamaan pöytäkirjarahoja. Siellä oli vilinöillään kaikenlaisia atvokaatteja ja lakimiehiä, valmiina keritsemään noita harmaita pässejä. En heistäkään välittänyt niin mitään, enkä muuta tarkoittanutkaan kuin pöytäkirjanlunastusrahojen maksamista. Hätäpikaa tuota joukkoa silmäillessäni huomasin siinä erään herran, joka virkavirheen takia oli virastaan erotettu ja myös erään virasta erotetun nimismiehen. Summa oli vaan se,

että kun astuin huoneeseen, katselivat he kaikki minua; niinkuin lehmä uutta konttia, ilvehymy huulillaan.

Kun tunkeuduin sen pöydän luo, jossa noita pöytäkirjarahoja maksettiin, tuuppasi joku minua kylkeen. Tietysti käänsin päätäni nähdäkseni mistä tuo varoituserkki tuli. Edessäni seisoi virkaheitto viskaali kaikessa loistossaan lakitieteineen ja oikeudentuntoineen. Hän nyökkäsi päätään ja vilkutti silmiään niin rakkaasti, ystävällisesti ja salaperäisesti, että ehdottomasti kallistin korvani kuullakseni, mitä hyvää hänellä olisi sanottavana.

»Niin se key, kun ei otta oikea lakimees asia ajamas; nyt sine menetti oikea asia, ku sine luule olevan viisas; nyt sine saas näke.»

Inholla tuuppasin tuon korkean lakimiehen ja vääryyttä kärsivien hellän auttajan pois luotani ja painaantuin kaikista ilvehymyistä huolimatta maksamaan pöytäkirjarahoja.

Sillä välin oli tuomarikin noussut lakipöydästä ja tullut sihteerin kamarin viereiseen huoneeseen; ovi oli noiden molempien kamarien välillä ja se oli auki.

»Aikoko sine ny valitta teme päätökse yli, vai kuinka?»

»Johan sen ilmoitin.»

»Paljon parempi mees, kun sine olet, ei koskaan valita minun päätös yli», huusi yhä tuomari.

»Ei ole koiraa karvoihin katsomista» ja »ylönkatsottu kanto useinkin reen kaataa», sanoin sydän täydyksissä.

»Luuletko sine, ette sinä teelee saa huuta niinku sinä siele kotona huuta; sine se on, joka siele töhre sanomalehti», karjui tuomari vihasta puhisten.

»Enhän ole mitään liikoja kirjoittanut, semmoisia vaan, joissa on ollut kirjoittamisen syytä», sanoin.

»Mutta sine kirjoitta sanomalehti ja haukku virkamees.»

»Luulisipa saavan kirjoittaa kun kerran kykenee kirjoittamaan, huolimatta semmoisista sensuureista, jotka eivät ole siihen valtuutettujakaan», sanoin kiihtyneenä.

»Sen mine tiete. Kun yksi talonpoika oppi kirjoitta töhrätä joku bokstavi, niin hän heti alka haukku virkamees; sine ole juuri yksi semmoine ja sine saa nehda, kuin se tule köysiin», huusi tuomari.

»Voi herra kuinka kauvan! Luulen, ettei teilläkään ole lupa lakia rikkoo, ettekä saa tehdä omien oikkujenne mukaan, mutta että teidän tulee lain säännösten mukaan oikeuden puheenjohtajana asettua sille kannalle, että: kuulusteltakoon myös toinenkin puoli», äystin kiihtyneenä.

»Ja tietääkö sine, kenen kans sine nyt puhu?» kysyi tuomari hampaitaan kiristellen.

»Oikeen hyvin. Tiedän että puhun kihlakunnanoikeuden puheenjohtajan kanssa, mutta minä en ole tätä hauskaa keskustelua alkanut. Lakipöydässä istuessanne on teillä loukkaamaton pyhyys, mutta näin yksityisessä keskustelussa tuolla tavalla esiintyessänne ette ole mitään muuta kuin yksityinen lainalainen henkilö, niinkuin kaikki muutkin. Herra tuomari! Te olette kelpolailla alentanut arvonne, hyökätessänne syyttä tarpeetta silmilleni», sanoin, ja tunnustaa täytyy, että olin jotenkin kiihtyneellä mielellä.

»Mitä? Huutako sine? Tohtiko sine; sanoiko sine semmoinen? Sine talonpoika. Mine kohta paiska sinu ulkona», ärjyi tuomari raivostuneena.

»Sittenpäähän sekin olisi nähtynä», sanoin vaan rauhallisesti, sillä olin jo voittanut kiihtymykseni.

Koko kiistelyajan nykivät sihteerit ja nuo tyhmien varallaolevat asianajajat minua, kuiskien samalla: »Älkäähän nyt, älkäähän toki, älkää herran tähden! Siitä taitaa tulla paha.» Kuiskasipa eräs heistä minulle, tietystipä pelkästä säälliväisyydestä: »Jos ei sine nyt heitte, peese sine pian linna peelle oos syö vette leipe.»

»Eikö mitä», vastasin heille riuhtaisten itseni irti heistä ja jatkaen kiistaani tuomarin kanssa.

Hammasta purren lähti tuomari lakitupaan.

Minä valitin kihlakunnanoikeuden päätöksestä hovioikeuteen. Valituksen mukaan liitin kahden vierasmiehen valallisella velvollisuudella kirjoitetun todistuksen, jossa he todistivat niinkuin asia oikeastaan oli. Kun valitus oli visseillä perustuksilla tehty, lykkäsi hovioikeus asian takaisin kihlakunnan-oikeuteen uudestaan tutkittavaksi.

Kun seuraavissa käräjissä astuin esiin, sanoi tuomari:

»Nytkö sine taas ole teele?»

»Niinkuin oikeus näkee.»

»No mite sine nyt teelte hake?»

»Oikeutta.»

»Eikö sine tiete, ette teme on oikeus?»

»Tiedän ja siltipä olen tullut sitä täältä hakemaankin.»

»Mite sine sitte oos tahto?»

»Sitä samaa, mitä viime käräjissäkin. Minä vaadin, että vastaaja velvoitettaisiin maksamaan kaksi vuotta häntä palvelleelle piialle kahden vuoden palkan, mikä yhteensä tekee kuusikymmentä ruplaa, koskei vastaaja ole mitään tältä palvelusajalta hänelle maksanut.»

»Oliko teme se sama asia, jota sine viime kereje ajo?» kysyi tuomari.

»Aivan sama», myönsin häikäilemättä.

Nyt astui nimismies vastaajan puolesta esiin ja sanoi: »Tämä mies tulee uudestaan saman oikeuden eteen yhden ja saman asian kanssa, josta oikeus on päätöksensä antanut. Pyydän, että hän langetetaan edesvastaukseen tästä lain rikoksesta.»

»Astuka ulos», komensi tuomari.

»Eihän toki! Enhän vielä ole saanut ensinkään selittää asiaani», sanoin, tottelematta vähääkään tuomarin käskyä.

»Mite! Eikö sine aiko tottele laki ja oikeus», tiuskui tuomari jalkaa polkien.

»Ei vielä», sanoin tynnosti, kaivaen taskustani hovi-oikeuden päätöstä. Sen esille saatuaani ojensin päätöksen tuomarille.

»Ahaa! Teme lykkäny uusi tutkinto; keske ne muutkin tenne, jotka astunu ulos», sanoi tuomari kyytirättärille; heidän sisään astuttuaan selitti tuomari, »ettei oikeus voi sakotta teme mees yksi ja sama asia tulemans sama oikeus, joka on jo tuomio antanut, sillä hovioikeus lykkänny sen uusi tutkinto», selitti tuomari.

Juttu siis alkoi uudestaan. Nimismies astui taasenkin esiin ja sanoi: »Onko kantaja lakitieteen tutkinnon suorittanut ja katsooko oikeus hänet kelpolliseksi toisen asiaa ajamaan?»

Taasen käskettiin asialliset poistumaan; mutta minä en totellut nytkään, jäin vaan paikalleni seisomaan.

»Kuinka, mitenkä?» huudahdin minä. »Minäkö en ole lakikelpoinen tätä asiaa ajamaan, vaikka tuo piikatyttö, jonka palkasta on nyt kysymys, on nykyään minun laillinen vaimoni ja minä luulen, että minulla on oikeus vai-

moni asiaa hänen puolestaan vastata ja kantaa», sanoin lujasti.

Kaikista mutkista huolimatta täytyi kun täytyikin oikeuden uudestaan ottaa asia tutkittavaksi. Kuten edelliselläkin kerralla, väitti vastapuoli kivenkovaan, että tuo piika on jo kaikki palkkansa saanut, vieläpä ylikin sen, mitä hän oli ansainnut, sillä hän muka oli niin huono ihminen, ettei hän oikeastaan olisi mitään palkkaa ansainnutkaan.

Välillämme tuli ankara kiista. Minä viskasin selvän syytöksen heitä vastaan, että he julkisesti valehtelevat, koettaen siten väärän oikeaksi saada, samalla tiukasti vaativien, että vierasmiehet asiassa kuulusteltaisiin.

Nimismies kiivaasti vastusti tätä vaatimustani, koska muka päivän selkeä oli, että kysymyksessä oleva piikarepale on jo saanut palkkaa enemmän kuin hän on ansainnutkaan; huolimatta tästä nimismiehen väitteestä täytyi oikeuden kutsua vierasmiehet sisälle.

Niinkuin yhdestä suusta todistivat he kaikki, että sen käytännöllisempää, palvelevampaa ja pystyvämpää ihmistä eivät he ole vielä koskaan ennen nähneet. Kaksi vierastam miestä todisti, että kun tyttö lähti pois palveluspaikasta, pyysi hän saada kahden vuoden palkkansa. Silloin oli isäntä sanonut: »Ei minulla nyt ole rahoja, mutta odota vähän, kyllä sinä palkkasi saat.»

Ei vastapuoli päässyt mihinkään kaikilla oikuillaan ja juonillaan. Oikeus julisti päätöksensä, jossa vastaaaja veloitettiin maksamaan vaimolleni kahden vuoden palkan ja palkitsemaan kuluni yhdeksällä ruplalla. Silloin tuntui mielestäni siltä, että lopultakin lainkäytöntömme pohjalla löytyy kuitenkin jotakin oikeuden ja totuuden tuntua, vaikka sitä koetetaankin kaikenlaisilla tempuilla hinmentää.

Kun tuomion kuultuani astuin lakituvan porstuaan, oli nimismies siellä vastassani. Oitis seisahtui hän vastakain minua, huudahtaen samalla:

»Ole sinä sieltä, ole sinä täältä, kuule! Mutta älä sinä kovin ylpeile, kuule!»

»Itse kunkin kansalaisen tulee olla sen verran ylpeä, että housunsa nostaa», sanoin ja lähdin pois.

Ei kaiketi tarvinne mainitakaan, että siitä herran hetkestä alkoi nimismiehen maine vaipua. Kansa rupesi älyä-

mään, että laki on kaikkia varten, eikä minkään nimismiehen hyppysissä.»

Tuo mahtava nimismies vetäytyi syrjään, nähtyään että hänen aikansa oli nyt ollut ja mennyt. Oikein hän siinä tekikin itseään kohtaan, sillä kansallishenki oli jo siihen määrään elpynyt, ettei kansa enään voinut kärsiä minikäänlaisia väärinkäytöksiä, olipa ne sitten lakituvassa tai jossakin muualla. Nimismies oli sillä voimalla, mikä luonnollain mukaan on oppineella oppimattoman ylitse, käyttänyt valtaansa, orjuuttanut ja nylkenyt kansaa. Hän haki virkaeron ja sen saatuun vetäysi hän yksityiseen elämään; mutta kylläpä hänellä olikin jo varoja, että hän voi koronkiskurina toista tietä varallisuuttaan lisätä. — — — — —

Kun lautamiehetkin kuuluvat oikeuden jäseniin, liene paikallaan lausua joku sana heistäkin. Kuten tunnettu, on kihlakunnanoikeuksissa lautakunnalla puoli valtaa tuomiota tehdessä, vaikkei tuota vanhoina hyvinä aikoina käsitetty. Lainlaattijat ovat olleet viisaita. He eivät ole uskaltaneet tuomiovaltaa heittää kokonaan lainoppineiden huostaan, koska he eivät tunne kansan juurtuneita tapoja ja käsitteitä.

Kansa ei ymmärtänyt tätä etuaan hyväkseen käyttäen. Valittiin lautamiehiksi suulainpia lavertelijoita, joita yleinen mielipide piti hassuina; »nehän sopii», tuumailtiin. Ja luonnollisestihan semmoisen mielipiteen tuloksena oli se, että silloinen lautakunta olikin hassu. Heillä ei ollut mitään tekemistä oikeuden käsittelyn kanssa; he nuokkuivat ja torkkuivat asioita käsiteltäessä. Kun tuomari sitten lain mukaan kysyi, minkä käsityksen he olivat asiasta saaneet, heräsivät he horroksistaan ja kumarsivat; se merkitsi saman kuin: »Jaa ja amen.»

Varsin kuvaavaa on eräs oikeusjuttu silloisilta ajoilta. Kihlakunnanoikeudessa oli syytteenalaisena eräs nainen, joka oli luvattomasti anastanut toisen omistaman kenkäparin. Tuomari tutki asiaa lautakunnan nukkuessa.

Jotkut lautamiehistä olivat olleet luvattomasti kalastamassa kruunun arentivesissä edellisenä yönä. He olivat onnistuneet saamaan harvinaisen suuren lohen. Tietysti noita

lainvalvoja nukutti päivällä kovasti, sillä luonto vaatii velkansa. Kaikesta tästä huolimatta täytyi mennä lakitupaan, täydentämään lautamiesten laillista lukua, jos mieli oli saada lakivoimaista päätöstä.

Kun sitten tuomari esitteli asian lautakunnalle: mikä rangaistus olisi tuolle kenkäparin anastajalle määrättävä, pukkasi eräs lautamies toveriaan, tuota luvattoman kalastajajoukon päämiestä. Tämä kohautti päätänsä, joka oli valunut polvien väliin.

»Toinen puoli keittää, toinen paistaa», sanoi hän juhallisesti unen töhryksissä. Hän oli parhaallaan nähnyt unta tuosta suuresta lohesta.

»Kyllä se on liian kova tuomio kenkäparin anastamisesta», sanoi tuomari ja purskahti nauramaan. Akka saikin vaan pienestä rikoksestaan muutaman vuorokauden vettä leipää. — — — — —

Semmoista oli joskus lainkäyttö sinä aikana.

VI.

Pimeät ajat — valoa.

Valtiopäiviä ei oltu pidetty sitten Porvoon valtiopäiviä, jotka maamme valloittaja, lempeämielinen Keisari Aleksanteri Inen, Suomen säätyjen kanssa piti Porvoon kaupungissa v. 1809. Perustuslaki kyllä määräsi, että kuningas tarvittaissa kutsuu valtiopäiviä kokoon. Likempää määräystä ei ollut, mutta kuitenkin oli viidenkymmenen vuoden pituinen väli-aika vastoin lain henkeä, vaikka ei sen kirjainta vastaan.

Pimeät ja kireät olivat silloin ajat. Valtiollisia oikeuksiamme ei muistanutkaan moni, saatikka että niistä olisi saanut kirjoittaa. Ankaruutta ja kovaa kourallaan hillitsi kaikki semmoiset yritykset.

Mitään muuta kirjallisuutta ei saanut suomenkielellä julkaista, kuin ainoastaan semmoista, mikä koski uskontoa ja taloutta. Sanomalehdetkin sen tähden laimenivat sanomattoman ikäviksi ja vähän sisältäviksi. Sinä aikana se oli, kun »Oulun Viikkosanomat» julkaisivat Garibaldin, tuon vapauden sankarin elämäkerrallisia tietoja. Yhtäkkiä lakasi lehti niitä julkaisemasta, samalla ilmoittaen lukijakunnallensa, ettei julkaisua enää jatketa erinäisten syiden tähden. Se oli meistä suuri tappio, sillä sitä oli luettu suurella innostuksella. Silloin se oli kun »Cornelius Nepos, jalojen sankarien elämäkertoja», suomennettiin ja yritettiin painosta julkaista, mutta sensuuri kielsi sen ilmestymästä.

Kovinkaan kauvan ei kuitenkaan tuota kamalaa kuoleman aikaa kestänyt, sillä hallitsijanvaihdos oli tapahtunut ja suuren Snellmanin aloitteesta sai kenraalikuvernööri Berg 1850 vuoden sensuuriasetuksen peräytetyksi. Nyt sai »Cornelius Neposkin» ilmestyä painosta ja suurella innostuksella luettiin sitä. Alkuperäistä suomalaista kirjallisuutta ei löyty-

nyt paljon nimeksikään, jos ei oteta lukuun Jaakko Judénin ja P. Hannikaisen teoksia, jotka olivat edelläkävijöinä ikäänkuin »huutavan ääni korvessa». Tässä uuden ajan koitteessa ilmestyi näkymölle nyt nimimerkki —l —b —s (Karl Jakob Gummerus). Hänen alkuperäiset suomalaiset »Uutelonsa» ja »Novellinsa» herättivät suurta ihastusta. Gummeruksen teoksia ilmestyi: »Ylhäiset ja Alhaiset», »Veljekset», »Rollijärven avannot», »Peritäänkö vihakin» y. m. Luulimme, että hänen päättään ympäröi sädekehä.

Nyt astui esille Aleksis Kivi. Hänen teoksiaan alkoi ilmestyä ja tavan takaa tuli niitä aina uusia. Tästä suomalaisen kirjallisuuden voitosta iloitsimme sydämemme pohjasta, hänen teoksiaan ostettiin innokkaasti ja niitä luettiin ahmimalla, vaikkei se tuonut suuriakaan lisää hänen teoksensa menekin vähälukuisen ostajapiirin takia. Sydämemme lämpesivät, sillä olivathan ne kuin kirkkaat peilit heijastamassa kansamme elämää ja tapoja. Niiden valossa saimme itseämme peilailla hyvissä ja huonoissa puolissa. Ne olivat ikäänkuin Röntgenin säteet, joiden avulla saimme kaikki näkösälle silmiemme eteen. Olsimme tahtoneet hänet nähdä ja käsissämme kantaa, mutta se ei meille onnistunut.

Muistan sen hetken, jolloin tuli tieto Kiven kuolemasta. Tuntui siltä kuin osa olisi leikattu pois Suomen kansan ruumiista ja toiveista. Kaikkiin kansallismielisiin teki se tieto syvän ja surullisen vaikutuksen. Silloin surettiin, niinkuin rakkaan ystävän haudalla suretaan. Sitten se vasta päät kääri, kun saimme tietää, että tuo suuri henki menetti järkensä ja kärsi kovaa puutetta. Meidän kansa on semmoinen, että se ottaa lukuun heikkoudet, mutta unhoittaa ansiot, ja tuon katsantokannan uhrina kuoli puutteisiinsa Kivi kesken ikäänsä. Toivottomuudessa sortui hän taistelllessaan puutetta vastaan ja joutui viimein köyhäinhoidon huostaan. Kun sittemmin luin hänen viimeisistä hetkistänsä veljensä torpassa ollessaan, kuinka hän joulun aattona, jolloin pystyvalkea oli viritetty takkaan ja Kivikin tuotu sitä katsomaan, haparoi käsillään ympärilleen ja sanoi: »Voi, voi, en löydä kotiani!» kun luin tuon melisairaana lauseen elämän sammumisen edellä, purskahti minulta heti valtava itku, enkä häpeä tunnustaa tuota heikkouttani. Silloin selkeni minulle kaikki. Hän ei löytänyt kotoaan, toisin sanoen ei löytänyt kan-

saansa, jota hän oli niin verrattomasti rakastanut, elämänsä ja voimansa sen eteen uhrannut. Toisaalta ei ollut kansa löytänyt suurta poikaansa. Vasta sitten kun elämä oli hänet jo jättänyt, toinnuttiin ikäänkuin jonkun hämmästyksen voimasta. Kiiruhdittiin nyt hänen kalpeana makaavan ruumiinsa luo, ja nyt sai Kivi sen kunnian, että hänen kärsimyksistä kiihtuneista, kuolleista kasvoistaan otettiin valokuva. Sittenmin on pystytetty hänen hautakummulleen Tuusulan hautausmaalla yksinkertainen muistokivi. Tuntui siltä kuin Kivi olisi silloin hengessä sanonut: sanokaa, että tuo kivi leiväksi muuttuisi.

Kyllä sitten ruvettiin Kiveä kunnioittamaan ja pitämään suuressa arvossa hänen henkisiä tuotteitaan, mutta mitäpä siitä sitten oli; kivet eivät voineet leiviksi muuttua.

Tuona kansallistaistelun aikana ruvettiin kääntämään suomenkielelle kotimaamme suurten miesten teoksia, jotka olivat ruotsiksi kirjoitetut ja suomalainen väestö oli jäänyt niistä osattomaksi.

Voi herra kuinka silloin iloittiin, kun alkoi suomenkielisessä puvussa ilmestyä Runebergin »Vänrikki Stoolin tarinat» ja muita lyyrillisiä teoksia. Sama riemu valtasi sydämemme silloin, kun Sakari Topeliuksen »Välskärin kertomukset» ja muut teokset alkoivat ilmestyä meidän kielellemme. Ja kaiken tämän suuren muutoksen oli aikaansaanut kansallishengen herätys.

VII.

Valtiopäivät.

Valtiopäivät, valtiopäivät! Tuo sana alkoi kaikua yli maamme. Yliopiston toimeenpanemassa juhlallisuudessa Keisari Aleksanteri II:sen kruunauksen päivänä oli silloinen jumaluusopin professori F. L. Schauman juhlapuheessaan selittänyt, että on rikottu maamme perustuslakeja vastaan, kun ei oltu valtiopäiviä pidetty viiteenkymmeneen vuoteen. Tämä lause herätti tavatonta hälinää koko maassamme ja vaikutti, kuin tulta tappuroihin olisi pistetty. Maamme virkamiehet, jotka olivat pitkällä taantumisajalla kovin kiintyneet ankaraan itsevaltaisuuteen, pitivät tuota professorin puhetta niin suurena rikoksena, että mahtava Haartman lienee sanonut sitä ensimmäiseksi kapinanlipuksi Suomessa. Mutta kaikissa tosikansallisissa kansankerroksissa nosti puhe ääretöntä huomiota, toivoa ja innostusta.

Silloin oli Hallitsijamme lempeämielinen ja kaikissa kansojen parasta katsova, orjien vapauttaja Keisari Aleksanteri II:n. Ja yhä kiihkeämmin odotettiin valtiopäivä-kutsumusta. Mutta sen sijaan tulikin kutsutuksi valiokunta, valittu kaikista säädyistä, ja sen tehtävä oli jotensakin epämääräinen. Pettymys ja hämmästys oli ylimmillään, mutta pian saatiin rauhoittavia selityksiä. Ensimmäisessä muodossaan valiokunta ei ollut perustuslain mukainen, mutta se oli nyt muuttunut ainoastaan neuvottelevaksi kokoukseksi, jonka tuli antaa lausuntonsa muutamista heille esitetyistä asioista. Valiokunta siis ei ryhtynyt mitään päätöksiä tekemään, selitti sellaisen perustuslain mukaan kuuluvan valtiosäädyille, ja niine hyvineen hajosi sitten tuo merkittävä »Tammikuun valiokunta».

Kiihkeästi seurasimme mekin asiain menoa. Kokoonnuttiin yhteen ja asiaa pohdittiin sinne ja tänne. Mutta asia kehittyi niin, että 1863 kutsuttiin varsinaiset valtiopäivät kokoon Helsingin kaupunkiin. Snellmanin ansio tällä ajalla oli se, että hän oli saanut estetyksi epäviisasta menettelyä ja sillä saattanut Keisarin luottamaan Suomen kansan tyyneyteen ja järkeen. Ennen valtiopäivien kokoonkutsumista oli Keisari, käydessään Parolan leirillä, julistanut kielireskriptin 1 p. Elok. 1863, tämän suomenkielen »magna chartan». Meissä suomalaisissa oli ihastus ylimillään pelkästä valmistusajasta huolimatta. Mutta ruotsinmielisetkään eivät ainakaan ilmausuneet mitään epäilystä reskriptin laillisuudesta. Valtiopäivillä tuli kielikysymys esille ainoastaan muutamissa anomuksissa. Ja olihan nyt Snellman nimitetty senaattoriksi. Suomalaisilla oli siis vankka asianajaja itse kotimaisessa hallituksessa. Hätäpä sitten.

Näistä suurista voitoista olimme niin ihastuksissamme, että päätimme viettää keskenämme jonkunmoista juhlaa. Jokaisen kasvoilla loisti iloinen ilme ja lämpimästi puristivat meikäläiset toisensa kättä; kysymättäkin kukin tiesi, mitä toisten sydämissä liikkui.

VIII.

Ensimmäinen kansallisjuhlamme.

Kun meikälaisten kansallismielisten asema oli silloin sellainen, että useimmat asuimme läänimme pääkaupungin ympäristöllä, päätimme pitää riemujuhlamme kaupungissa. Vuokrasimme eräästä ravintolasta erityisen huoneen, johon sitten kokoontuimme. Alussa vallitsi keskeksämme syvä hiljaisuus; tuntui siltä, kuin kaikki olisimme ujostelleet tuossa suuressa voittomme koittehessa.

»Mitä tämä on, mitä varten olemme tänne kokoontuneet? Ei ole innostusta, ei kansallisen voiton iloa; kaikki ovat vaan niin vaiti ja hiljaa kuin hautajaisissa, ikäänkuin ei meille olisi mitään tapahtunut eikä meillä olisi mitään ilonsyytä. Vai tahdotteko tänä suurena juhlahetkenä tavallisella kuhnailemisellanne pilata koko hyvän juhlamme?» sanoi joku joukostamme.

Loin salavihkaa katseeni puhujaan, jolloin huomasin, että tuo innottelija olikin Aapeli-ystäväni. Hänkin oli rientänyt tähän ensimmäiseen kansallisjuhlaamme, huolimatta pitkästä matkastaan ja siitä, mitä hänestä kotipuolellaan ajateltiin; hän tuli vaan.

Heräsimme ikäänkuin unesta. Lämpimin käsin ja sydämin riensimme tuota kaukaista ystäväämme tervehtimään.

Elpyneinä innostuimme ja heti ryhdyimme valitsemaan juhlapuhujaa ja — voi taivasten tekijä! — seura valitsi minut puheenpitäjäksi. Sydämeni tykytti niin tiheään ja rajusti, että luulin sen metelin muidenkin kuulevan. Kuulohermostoni huusivat kiihkeästi: »huh, huh, huh.» Tunsin mitättömyyteni.

»En minä ... en kykene. Paljon on joukossamme minua parempia; valitaan Aapeli», sain vihdoin sanotuksi.

»Ei, ei, sinä, sinä!» huudettiin yhteen ääneen, Aapeli parhaana miehenä.

Voi herra, minkä kuorman silloin tunsin hartioilleni lasketuksi. Vuoropuheluissa olimme kaikkikin aika suulaita ja kieleviä, mutta kun tuli kysymykseen esiintyä juhlapuhujana, vaikka samanmielisiensäkin kesken, selittelemään ja muistoon johdattamaan niitä pyrinöitämme, joiden eduksi muka olimme taistelleet. Tunsin aivan selvästi, etten kaikkia noita hienon hienoja piirteitä, käännteitä ja aatteita, jotka laillaan olivat kansalliseen kehitykseemme vaikuttaneet ja joihin kansallisaattemme perustui — kyennyt selittämään. Sanomattoman suurta pelkoa tunsin sydämessäni; tuntuipa siltäkin, että olisin mielelläni ollut semmoisen taikasauvan omistaja, jolla olisin voinut tehdä itseni näkymättömäksi.

Noista sieluntuskista huolimatta täytyi minun kuitenkin nousta seisaalleni juhlapuhetta pitämään, kävipä se sitten miten kävikin.

»Arvoisat kansalaiset ja ystäväni!» aloittelin minä, mutta ääni takertui kurkkuuni ankaran mielenliikutuksen takia ja minä jäin hetkeksi äänettömäksi. Huolimatta sydämeni kovasta pamppailemisesta ja jyskyttämisestä voin kumminkin silmäillä ympärilleni. Kaikkien kasvoissa huomasin säälivän ilmeen ja kaikkien katse oli kiintynyt minuun. Tuntui siltä, että nuot luovivat ja vakoovat katseet olisivat sanoneet: »tuommoinenko?» ja minusta tuntui siltä, kuin olisin vajoomassa maan alle.

Toinnuin hiukan ja jatkoin:

»Ystävät ja veljet! Kansamme historia ei ole voinut kauniimpaa ja iloisempaa juhlausyötä meille sorretuille ja poljetuille suomalaisille suoda. Sillä olimmehan sorron ja väkijoukon alaiset, kuten orjat konsanaankin. Meillekin on koittanut uusi päivän kehrä ja meilläkin on toivo kerran päästä ihmiselliseen asemaan. Meidänkin kielellemme ja kansallisuudellemme ruvetaan jotakin arvoa antamaan, sillä onhan meillä jo varma turva tuossa ensimmäisessä kieliasetuksessa. Tosin täytyy meidän vielä odottaa kaksikymmentä pitkää vuotta, ennenkuin kielemme alimmaisissakaan virastoissa pääsee täyteen tasa-arvoon ruotsinkielen kanssa. Mutta olkaamme kärsivälliset ja odottakaamme tuon määrätyn

ajan kulumista, sillä kun olemme kyynärän kestäneet, tottapa jaksamme korttelinkin. Mitäpä siitä, ystävät, jos emme itse saisikaan nauttia tulevaa, nousevaa uutta valoa, mutta saavathan lapsemme, sillä heissähan on sorretun kansamme tulevaisuuden tuki.

Hyvä Jumala! Eikö meillä ole syytä iloita tästä ensimmäisestä suuresta voitostamme! Sillä kielemme ja kansallisuitemme on laskettu semmoiselle perustukselle, joka ei voi koskaan historian lehdiltä pois kulua. Ystävät! Vahva vakuutukseni on, että te kaikin tämän kaikki sydämissänne tunnette paremmin, kuin minä voin sen tulkita. Eläköön suomenkieli ja suomalainen kansallisuus!!!»

Kolmikertainen innokas »eläköön!»-huuto kajahti silloin ilmoille.

Vaikka olimme oven lukinneet, lengahti se auki ja tuulispäänä syöksähti keskellemme eräs herrasmies. Hän seisautui keskelle lattiaa, levitti kätensä leveälle ja huusi täyttä kurkkua:

»Herra, Herra! Etpä sinä minulle oikeita lampaita antanutkaan, harmaita päsejä vaan.»

Kaikin hämmästyimme tuosta odottamattomasta kohtauksesta, mutta ei huullakseni kukaan muu niinkuin minä. Ilmankin oli puheeni tähden sydän kurkussa ja sitten vielä tuommainen häiriö. Maailma musteni silmissäni, eikä ollut sanaa suuhuni tulevaa, olin vähällä pyörtyä.

Voin kuitenkin niin paljon hillitä hämminkiäni, että kykenin silmäilemään ympärilläni. Rauhanhäiritsijä seisoi siinä hajasäärin, ilvehymy huulillaan, niin pyyleväänä kuin se, joka tuolla pilkallaan oli saanut voitetuksi ja halvennetuksi meidän harmajan pässijoukkomme.

Mutta Aapeli-ystäväni silmissä leimusi omituinen tuli. Tuon tungettelijan tarkoituksen älysimme heti. Tuo hänen virkapuheensa oli lyhyt ote erään vanhanajan papin saarnasta, jolloin hän kuvaili seurakunnallensa kuinka viimeisellä tuomiolla käypi. Pappi ilmoitti heille, kuinka ylituomari huutaa hänelle: »Pastori, missä olet, ja ne lampaat, jotka minä sinulle annoin?» Mutta hän ei muka uskalla esiintyä laumansa huonouden takia, vaan lymyää piiloon näin ja samassa hän lyyhisty i saarnastuolin pohjaan. Mutta samassa kuului toinen huuto: »Missä sinä olet ja ne lamdaat, mitkä sinulle annoin?» Silloin hänen muka täytyy

esiintyä tuomarin eteen ja arkaillen huudahtaa: »Herra, Herra, etpä sinä minulle oikeita lampaita antanutkaan, harmaita päsejä vaan.»

Tuon historian tunsimme tarkoin ja älysimme, että tämä herra pitää juuri meitä harmaina, haisevina päseinä.

Aapeli-ystäväni astui hänen eteensä, tuimana kysyen: »Millä oikeudella te olette kutsumatta tulleet meidän yksityiseen seuraamme?»

»Minä tulen ja minä menen sinulta lupaa kysymättä mihin seuraan hyvänsä ja koska minä tahdon», ärähti tungettelija.

»Vai niin! Silloin teidän koko kulttuurillanne ei ole mitään arvoa. Me olemme muutamiksi tunneiksi vuokranneet tämän huoneen ja sen ajan kuluessa ei ole kenelläkään oikeutta väkisin tunkeutua tähän huoneeseen», sanoi Aapeli ja katsoi rauhanhäiritsijää tuimasti silmiin.

»Mitä salaperäisiä kokouksia teillä sitten on? Parempiinkin kokouksiin on minulla aina vapaa sisäänkäymys», sanoi tuo röyhkeä kutsumaton vieras.

»Ei mitään salaperäisiä kokouksia; vietämme vaan pikku juhlaa kieliasetuksen johdosta», ilmoitti Aapeli avonaisesti.

»Vai niin! Ettäkö tekin tuommoiset ... mutta siitäpä ei tulekaan niin mitään — ei kieliasetuksesta, eikä teidän juhlastanne, sen sanon minä», sanoi tungettelija ja tokasi keppinsä — tuon korkean virka-arvon merkin ja koirain kauhun — niin lujasti lattiaan, että sen piikki painua puuhun ja jäi siihen seisomaan.

»Tahdotteko olla hyvä ja poistua täältä, ettei pätevempiä keinoja tarvitseisi käyttää?» kysyi Aapeli pöyhkeältä, huolettoman näköiseltä vieraalta.

»Mitä pirua! Sinäkö suomalainen pässi tulet minua komentamaan ja käskemään; häpeä, porsas, jos on älyä», sanoi tuo tungettelija ja hän näytti paisuttavan itseään paljon suuremmaksi kuin muinainen sammakko.

»Jos teillä on hiukankaan järkeä ja kunniantuntoa, niin on teidän paras poistua, sillä meidän kärsivällisyytemme alkaa olla lopussa», sanoi Aapeli sanomattoman tyynesti ja rauhallisesti, vaikka syrjäinen selvästi huomasi, että hänen sisällään kuohui.

»Mikä sinä luulet olevasi, mokomakin sarkanuttu», tiuskasi vaan tuo sivistynyt herrasmies.

Katselin Aapeli-ystävääni. Hän oli kiihtyneessä tilassa. Hänen voimakkaat lihaksensa olivat käsissä vetäytyneet koviksi, paksuiksi mukuroiksi ja suonet korkeassa, valoisessa otsassa olivat niin paisuksissa, että luuli niiden halkeavan.

Nopeasti astui Aapeli häiritsijän eteen.

»Olkaa hyvä ja poistukaa täältä ja heti paikalla», sanoi Aapeli tuimasti.

»En koskaan sinun käskylläsi.»

Samassa sieppasi Aapeli häiritsijää niskasta kiinni ja yhdellä huimauksella oli hän potkaistu pihalle.

Aapeli kiersi oven lukkoon ja kääntyi tuiman ja tohtu-neen näköisenä meihin.

»Mokomatkin ilkiöt, joilta ei enään saa silmiäkään auki. Kahta pontevammin, veljet, työhön, sillä näemmehän, ettei työmme ole vielä lopussa.»

Koetimme saada tietoomme, ken oli tuo suulas ja itsestään pitävä herra. Saimmekin tietoomme, että hän oli rappiolle joutunut varatuomari, ja silloin kaikin hymähdimme: »No eikö senkään parempi.» Hänellä oli omat tiirikansa, joilla hän oli omin lupinsa avannut kokoushuoneemme oven, jonka takana hän oli kuunnellut toimiamme.

Vaikka tuommoisia kohtauksia joskus tapahtuukin, huomasimme aivan pian, että koko ruotsinmielinen puolue oli hämmästynyt pahanpäiväiseksi tuon uuden kieliasetuksen johdosta. Tuntui siltä kuin se olisi yhtäkkiä kääntynyt kansallismieliseksi.

»Kyllähän se on sentään tuo suomenkieli ... nythän voi päästä pelkällä suomenkielellä vaikka professoriksi», kuultiin nyt useankin pahimman kansallisaatteen halveksijan tuumailevan.

Mutta pian toipuivat he hämmästyksestään. Silloin huomasimme, että tuo heidän suomenkielen hyväilemisensä oli vaan ensi hämmästyksen hedelmä, joka lähti luullusta pakosta, vaan ei suinkaan todellisesta sydämen halusta ja uusi kiinteä kansallistaistelu alkoi. — — — — —

IX.

Eräs iltaseura.

Kaupungissa oli syysmarkkinat. Kuten ainakin, koontui sinne väkeä läheltä ja kaukaa, niinpä meidänkin »sakkimme». Hämmästyin hyväsestään, kun katua kävellessäni joku takaapäin laski hiljaa kätensä olkapäälleni. Käännähdin taakseni katsomaan. Edessäni seiso i erään lääkäriin monivuotinen, minullekin tuttu renki. Hänellä oli sinitetty kirje kädessä ja sitä ojentaessaan minulle sanoi hän: »Tohtori käski hakea teidät ja antaa tämä kirje teille. Olen kauvan hakenut teitä ja hyväpä oli että vihdo iin tapasin teidät».

Asiamiehen poistuttua silmäilin tuota outoa, odottamatonta kirjettä. Siinä oli tohtorilta kutsut ja käsky, että minun tuli heti saapua hänen luokseen. Hän olikin meidän perhelääkärimme ja minä luotin häneen ehdottomasti semmoisissa asioissa; siis varsin hyvä tuttava. Mutta olipa siinä vielä jotain muutakin. Hän oli ensimmäinen maamme lääkäreistä, joka lääkäri-tutkimuksissaan, niinkuin ruumisten leikkauksessa y. m. käytti suomenkieltä tutkimuspöytäkirjaa kirjoittaessaan. Lääkäriin ja ihmisenä oli hän saanut suuren suosion kaikkien kesken, niin ylhäisten kuin alhaistenkin. Mutta me kansallismieliset kunnioitimme häntä kaikkein enimmän, sillä toivoimme hänestä johtajaa kansallisille pyrittöillemme näillä seuduilla.

Heti aloin astella lääkäriin asuntoa kohden. Astuttuani huoneeseen oli hän jo minua odottamassa vastaanotto-huoneessaan.

»Olipa hyvä, kun vihdoinkin tulitte luokseni. Tahtoisitteko tehdä minulle sen palveluksen, että kutsuisitte tähän listaan merkityt henkilöt tänä iltana kello seitsemän kokoon-

tumaan L—n ravintolan ylikerran saliin? Meillä olisi paljon keskustelemista», sanoi hän ystävällisesti, samassa pyöritellen käsissään jotakin paperia, ikäänkuin tarjotaksensa sitä minulle. Minä otin sen ilolla vastaan.

Silmäilin hätäpikaa tuota paperia. Siinä oli merkitty koko meidän sakkimme.

Olin sanomattoman kiitollinen, ehkäpä hieman ylpeäkin, tuosta suuresta luottamuksesta, minkä tohtori minulle osoitti. — — Kumarsin syvään tuota luetteloa vastaanottaessani, samassa lausuen suostumukseni sanoilla: »Kyllä, kyllä, herra tohtori», ja aloin astua ovea kohden.

»Odottakaapas hieman», sanoi lääkäri samassa.

Seisahduin.

»Erään asian olen unohtanut. Oletteko huomannut onko Aapeli kaupungissa?» kysyi hän epätietoisena.

»Kyllä hän on, olen hänet tavannut», sanoin.

»Käsketään hänet myöskin. En tiennyt, tuleeko hän tänne vai ei ja sentakia en ole kirjoittanut häntä listaan», sanoi tohtori.

Voi tokikin, kuinka sydämeni sykki ilosta, kun olin saanut tällöisen toimen tehtäväkseni. — Kansallisuus — meikäläiset —, meillähän on taasenkin tilaisuus harpata askel eteenpäin, mietin.

Syöksyin kadulle, hakemaan noita merkityitä ystäviäni ja sydäntäni hiveli niin miellyttävä tunne. Hiki valui pitkin kasvojani, kun juoksin katuja pitkin, ylös ja alas. Yhden ja toisen heistä tapasinkin. Ei ollut heitä hyvä löytää laajassa kaupungissa väentungoksen seasta. Mutta kun olin useampia tunteja juoksennellut katuja, tarkasti tarkastellen joka ikistä väkiryhmää, oli paria tuntia ennen kokouksen alkamista kaikki merkityt kutsun saaneet, niinpä Aapeli-ystävänikin.

Täsmälleen määrätyllä kellonlyömällä olimme kaikki koolla tuossa kokoussalissa. Tohtoria ei siellä vielä ollut, mutta jonkun minuutin kuluuttua saapui hänkin, kolmen meille tuntemattoman herran kanssa.

Tohtori esitteli heidät meille, mutta niin hiljaa ja nopeasti, ettemme ensinkään kuulleet, mitä Berg'ejä, Limpereitä ja Lampereitä nuo oudot herrat olivatkaan.

Huomioon on pantava, että silloisten ruotsinmielisten kanta oli mukamas liberaalinen. Kansallishengen vastusta-

misessaan he käyttivät kummallista tapaa. He olivat kirjoituksissaan antavinaan arvoa ja oikeutta kansallispyrintöille ja suomenkielelle, mutta samassa he panivat kirjoitukseensa tuon onnettoman mutta-sanan ja tuon »muttan» perästä tuli toinen ääni kelloon. Suomenkieli oli muka vielä niin raakaa ja kansa kehittymätöntä ja vähätietoista, ettei sille perustukselle voi maamme tulevaisuutta perustaa, sillä silloin menisivät kaikki sivistys ja olevaiset olot nurin narin. He olivat sen miehen kaltaisia, joka suurella ystävyydellä tervehtii naurusuin jotakin toista ihmistä ja samalla lyöä läimäyttää hänelle aimo korvapuustin.

Heidän äänenkannattajansa oli suuri ja laajalle levinnyt »Dagblad»-niminen ruotsinkielinen sanomalehti. — — —

Hetkisen istuimme tuossa kokoushuoneessa hiljaa kuin vahinko loukossa. Oli niinkuin ei kellään olisi ollut mitään sanomista; kahtapuolta oltiin ulkokullatuita, puheltiin vaan ujustellen niitä näitä, ilmoista, tuulista, markkinoista ja muista semmoisista.

Äkkiä katkaisi tohtori äänettömyyden:

»Olen kutsunut teidät tänne, että saisimme keskustella eräästä varsin tärkeästä asiasta», sanoi hän.

»Sehän on hyvin suotava», vastattiin.

»Ikäväkseni olen huomannut, että tätä ennen niin siivoa ja rauhallista paikkakuntaamme on usealta taholta ruvettu arveluttavassa määrässä häiritsemään, ja se ei ole kohtuuden ja oikeuden mukaista», sanoi tohtori.

»Millä tavalla sitten, jos on lupa kysyä?» kajahti silloin joku ääni joukostamme.

Tohtorin lauseesta huomasimme heti, että olimme satimessa. Nuot herrat olivatkin »liberaaleja», jotka olivat meidät narranneet tähän mertaan, saadaksensa meitä torua, ja ehkäpä toivoivat he voivansa meidät kääntää heidän käsityskantansa uralle.

Synkissä mietteissäni tuijotin vaan lattian saumaan ja sentakia en huomannut ensinkään, ken tuon kysymyksen tohtorille viskasi. Nostin pääni ja silmäilin ympärilleni. Silloin huomasin Aapeli-ystäväni nuot sanat lausuneen. Hänen kasvonsa punottivat entistä enemmän ja hän näytti olevan taistelunhaluisena.

»Noilla sanomalehtikirjoituksilla, joilla parjataan milloin yhtä milloin toista virkamiestä, ja nuot parjaukset

ovat teidän kirjoittamianne», sanoi tohtori ikäänkuin voitonriemulla.

»Mutta emmehän ole kirjoittaneet julkisuuteen mitään muuta virkamiehistä kuin paljastuksia heidän virkavirheistään ja väärinkäytöksistään kansaa kohtaan; niitä olemme kirjoittaneet ja ne ovat olleet semmoista totuutta, joka ei vyöry eikä murene», sanoi Aapeli.

»Sepä se juuri pahinta onkin, kun te aina noilla meteleillänne luulette totuuden löytävänne. Mutta parempi on kuulla jotakin hyvänsuopaa valhetta kuin kovin julmaa totuutta, sillä se häiritsee hyvää sopua ja rauhaa», sanoi tohtori.

»Vai niin! Nytpä ymmärrän. Meidän siis pitäisi totuuden kustannuksella ruveta ostamaan valheita! Meidän pitäisi ummistaa silmämme ja tukkia korvamme, niin ettemme näkisi emmekä kuulisi mitään niitä väärinkäytöksiä ja sitä sortovaltaa, jota usea virkamies käyttää kansaa kohtaan. — Mutta siitä ei tule mitään, herra tohtori. Olemme jo siksi itsenäisiä ja itsetietoisia saatuaamme silmämme ja korvamme auki», sanoi Aapeli kiihtyneenä.

»No entäs sitten?» kysyi tohtori.

»Jännitämme vaan jousta ja kaikista vastuuksista huolimatta kirjoitamme sanomalehtiin olevista epäkohdista entistä paremmalla voimalla», sanoi Aapeli.

»Te ette ymmärrä niitä asioita. Ei mikään ole sen rumempi ja inhoittavampi asia kuin se että ruvetaan hyökätä yksityisten, viroissa toimivien henkilöiden kimppeen. Semmoinen toimi saattaa huonoon valoon paikkakunnan, vieläpä itse kirjoittajankin», selitti tohtori.

»Bra, bra!» huusivat nuo vieraat herrat.

»Niinkö — sanotteko niin? Missä kolossa sitten on sen paljon ylistetyn ihmiskunnan parhaan avun asumus, jota kutsutaan totuudeksi? Minusta tuntuu siltä, että herra tohtori on pannut totuuden pois viralta ja asettanut ohjelmassaan totuuden sijalle väärän, valheellisen rauhan, joka meitä yhä enemmän voisi kytkeä orjan kahleisiin; ei, herra tohtori! Me emme pistä päättämme siihen paulaan», pauhasi Aapeli.

Katselin sekä Aapelia että tohtoria. Tohtori oli kalpea ja katseli alakuloisena edessään olevaa lattiaa; näytti siltä kuin hän olisi joutunut vähän hämilleen. Aapeli oli

punakka ja kiihtyneen näköinen; hän näytti semmoiselta, että hän olisi valmis taistelemaan periaatteensa puolesta vaikka koko maailmaa vastaan.

»No, Aapeli! Älkää toki olko noin jyrkkä. Onhan sitä eletty tähänkin saakka kaikessa rauhassa, miksi emme edelleenkin voisi elää samalla tavalla. Mutta minä en voi käsittää, mitä te oikeastaan tuolla melullanne tarkoittatte», tuumaili tohtori ja taputteli Aapelia hartioille.

»Mitäkö me tarkoitamme ja tahdomme? Vuosisatoja olemme eläneet vieraan sarron alaisina ja meitä on kohdeltu kuin lapsipuolia, vaikka maa on meidän valloittamaamme ja perkaamaamme. Kysytte, mikä on tarkoituksemme; siihen vastaan: tarkoituksemme on pudistaa pois niskastamme sarron kahleet ja hankkia meikäläisille täysin ansaittua oikeutta», jutteli Aapeli.

»Hah, hah, haa!» purskahti tohtori nauramaan, mutta olin huomaavinani, että se oli väkinäistä, teeskenneltyä naurua. »Tekö? Jopa nyt kummia kuuluu! Kourallinen oppimattomia talonpoikia luulee voivansa historialliset olot kääntää ylösalasin! Eikä edes ole minkäänlaista johtajajakaan — hah, haa!» sanoi tohtori ikäänkuin hän olisi lyönyt semmoisen valtın esille, jonka yli emme voineet päästä.

»Mitä? Eikö teidän mielestänne Snellman ole kelvollinen meitä johtamaan, vai miten?»

»Niin, hän tuo kansankiihoittaja! Hänelläpä ei olekaan mitään kannatusta, eikä hänen melullaan ole mitään merkitystä, hän on jäänytkin aivan yksikseen», selitti tohtori.

»Bra, bra!»

»Yksinkö? Eikö hänen suuren henkensä valossa ole herännyt semmoisia miehiä kuin Yrjö-Koskinen, Ahlqvist, Runeberg, Cygnæus ja mihin luokkaan sitten lukenette Lönnrotin, Topeliuksen, Krohnin ja Meurmanin. Äsken sanoitte, että meitä on vaan kourallinen talonpoikia, jotka pyrimme olevaisia oloja muuttamaan, mutta asia ei ole niin. Suuri osa kansastamme on jo saanut silmänsä auki ja kohonnut kansalliseen itsetietoisuuteen ja me emme ole enää kourallinen, vaan suuri ryhmä, joka uskollisesti seuraa johtajiaan. Me olemme ikäänkuin sotamiehiä tässä taistelussa; eikä pyrintömme ole niinkään turha kuin te luulette, sillä eipä parhainkaan sotapäällikkö voi yksin vihollista vastustaa, ellei hänellä ole iso, totteleva sotajoukko apunaan», selitti Aapeli.

»Hah, hah! Runeberg ja Topelius eivät ole yhtä ainutkakaan sanaa kirjoittaneet teidän kypsymättömällä kielellänne, siis meidän miehiämme, samoin Cygnæuskin; Lönnrot, hänkin on meidän miehiämme, sillä hän tekee työtä hiljaisuudessa, huolimatta teidän meluistanne», väitti tohtori.

»Totta kyllä, että Runeberg ja Topelius ovat kaikki teoksensa kirjoittaneet ruotsinkielellä, vaan eiväthän he parhaalla tahdollaankaan voineet toisin tehdä, koska eivät he voineet suomenkieltä käyttää. Mutta läpeensä uhkuu heidän kirjoituksistansa, työssä ja totuudessa, lämmintä rakkautta ja myötätuntoisuutta kärsivää, vieraan vallan sortamaa kansaamme kohtaan. Ja tämän kansallisen rakkauden valossa on moni kansalainen muuttanut mieltä ja ruvennut taistelemaan kansallis-aatteen puolesta. Kaikin me rakastamme ja kunnioitamme heitä ja pidämme heitä niin rakkaina kuin kuin omia vanhempiamme. — — Kieli ei tässä tule kysymykseen, vaan mieli. Siis nuot teidän omistamat miehet ovat juuri meidän parhaita miehiämme, jotka ovat tehneet sanomattoman paljon hyvää meidän kansallisille pyrinnoillemme», selitti Aapeli.

»No, Aapeli! Tehän olette kokonainen puhujan ja polikoitsijan alku. Mikähän teistä olisi tullutkaan, jos olisitte saaneet koulusivistystä, Mutta huolimatta teidän innostanne ja tuulentupienne rakentelemisesta, voin kuitenkin vakuuttaa teille kaikessa ystävyudessa, ettei teidän sairaaloisesta houreestanne tule koskaan niin mitään, uskokaan minua», sanoi tohtori.

»Bra, bra, mycky bra!»

»On hyvä viitata suomalaista menemään oppikouluun, saamaan kaipaavalle hengellensä tyydytystä, mutta maamme koulut ovat ruotsalaisia, siis suomalaisille ihan vieraita. Ei, tämänkin täytyy muuttua. Koulujen täytyy tulla suomalaisiksi ja ennen kuin se saadaan toimeen, olen vanha sinne menemään; mutta meidän poikamme ja tyttäremme menevät sinne. Mutta mitenkä se onkaan herra tohtori, kuinka voittekaan olla niin välinpitämättömällä kannalla kieli- ja kansallisuus-asiassa? Ettekö ole huomannut, että nykyään on ilmestynyt kieli-asetus, joka antaa meille paljon toivoa ja tukea pyrinnoissämme», sanoi Aapeli.

»Tunnen senkin. Se on kypsymätön yritys, mikä ei koskaan tule toteentumaan. Kaksikymmentä vuotta ihmis-

elämässä on jo paljon ja sen kuluttua tulee suomenkieli vasta alimmaisissa virastoissa asetuksen mukaan täyteen voimaan. Sillä ajalla voivat lait ja asetukset muuttua kaikenni toiseen, aivan odottamattomaan suuntaan», selitti tohtori toivovasti.

»Bra, bra!»

»Mitenkä niin», rohkenin minä vuorostani kysyä.

»Tekö, jota olen pitänyt järkevimpänä miehenä koko melujoukostanne, kysytte tuommoisia? Voinhan kuitenkin sanoa, ettei koko tuo kieliasetus ole syntynyt perustuslaillista tietä, ja sentakia on se helppo kumota. Ei pidä nuolasta ennenkuin tipahtaa, eikä myydä karhun nahkaa ennenkuin karhu on tapettu», sanoi tohtori ja hänen kasvonsa ilmeet osottivat että hän luuli srvanneensa oikein.

»No, mutta, herra tohtori! Minä en käsitä, kuinka te noin puhutte. Tehän harrastatte meidän halveksitun kielelme tuntemista. Olettehan ensimmäinen lääkäri maassamme, joka on ruumiinleikkauksissa ja muissa lääketieteellisissä tutkimuksissa pitänyt suomenkielistä pöytäkirjaa. Miten tämä on ymmärrettävä», jatkoi Aapeli.

»On aivan eri asia harrastaa kansan kieltä tai kumota olevaisia oloja. Teidän kieltänne tahdon kyllä tulla tuntemaan, mutta en kannata — lievimmin sanoen — teidän meluisia ja tarpeettomia mielipiteitänne», sanoi tohtori.

»Ohoh — —. Nytpä ymmärrän. Herra tohtori tahtoo oppia tuntemaan kansan kieltä sentähden, että voisi kurjimmaltakin suomalaiselta lääkäritiedoillaan kopeikan ansaita, mutta ette sen takia, että tahtoisitte kansaa auttaa oikeuksiinsa. — — Konstit ovat monenlaisia, mutta älkää olko niin varma voitostanne. Kyllä meidänkin miehet ovat kynsillensä, kun kerran ovat saaneet kansallisuusasian päästä kiinni», puuttui Aapeli taasenkin asiaan.

»Kun teidän melunne alkoi herättää huomiotani, ajattelin silloin että noilla miehillä on käytännöllistä järkeä ja älyä, ja jos se suunnattaisiin oikeaan suuntaan, voisi siitä olla maallemme jotakin hyötyä. Tähän suuntaan olen yritykseni tehnyt, mutta keskustelun aikana olen tullut siihen käsitykseen, ettei teissä ole millekään järkevälle aatteelle sijaa. Te olette auttamattomia. Tämän odottamattoman tuloksen takia voin ilmoittaa, että kokouksemme on nyt loppunut», julisti tohtori.

Aapelin sisällä kuohui ylönkatse ja kunnioitus sekaisin tohtoria kohtaan, eikä oikein tiennyt kumpaa tunnettaan hän tottelisi.

»Herra tohtori! Niin viisaiksi ja oppineiksi emme kuitenkaan tahdo tullakaan, että halveksisimme omaa kansaamme, sen kieltä ja kansallisuutta, ja ryhtyisimme kannattamaan kansamme sortajia. Ei, herra tohtori, siihen tekoon ja toimeen olemme liian tyhmiä ja kykenemättömiä», sanoi Aapeli.

»Vai niin! Enpä olisi uskonutkaan. Yksinkertaisesti voin teille ilmoittaa, että meidän välimme on nyt katkaistu», sanoi tohtori sillä vallalla, minkä hän oli yleisön silmissä saanut.

»Se on kyllä ikävä juttu, herra tohtori. Me emme suinkaan tahtoneet tätä kohtausta, mutta olkoon menneeksi; tehkää vaan kuinka itse tahdotte. — — Eläköön vapaus! Meille on saman tekevä, onko joku henkilö meidän kanssamme tai meitä vastaan. — Ei sota yhtä miestä kaippaa. Älkää, herra tohtori, luulkokaan, että me niin perin kurjiksi ja neuvottomiksi jäämme, vaikka te meidät hyljättekin. — Kyllä me tiemme tiedämme ja luulenpa, että lopultakin voitto on meidän», takertui taasenkin Aapeli kiihkeästi asiaan.

Tuo merkillinen iltaseura alkoi näin vastakkaisissa oloissa hajaantua, molemmin puolin mieli mustana. Herrat olivat luulleet saavansa meistä urakan ja me heistä, mutta kumpikin puoli tunsu surkeasti pettyneensä. Herrain korkeampi sivistyskö lie vaikuttanut sen, että he, huolimatta mustasta mielialastaan, jokaisen kättä puristaen, jättivät erikseen kunkin meistä hyvästi, mutta se tuntui meistä kuin Juudaksen suunantamiselta; semmoiseltapa se taisi tuntua heistäkin, mutta pitihän heidän näytellä tuota monipuolista ulkokullaisuuttaan.

Niin sitä erottiin ja kun astuimme kokoushuoneesta ulos, oli Aapeli meidät syödä.

»Te sen tuhannen vietävät, kielittelette ja viettelette minut tuommoisiin kokouksiinne ja semmoista siellä sitten on. — — Ettekö — sen heittiöt, — häpeä vähääkään —? Kielemme ja kansallisuutemme on olevinaan kysymyksessä ja ollaan harrastavinaan niitä. Mutta kun yksikin viikinki astuu nokkanne eteen ja alkaa torviansa soittaa, silloin olette

hiljaa niinkuin hiiri jauhoropeessa. Jätätte minut yksinäni taistelemaan noita sortajia vastaan, eikä yksikään avaa suutansa sanallakaan puolustamaan yhteistä asiaa. — — Kyllä kai jo mielessänne ajattelitte ruveta huutamaan: ristiinnaulitse, ristiinnaulitse! — — Hävettää minua tuommainen käytös! Olisi ollut parasta etten teitä olisi milloinkaan nähnyt ja tuntenut — — — senkin ulkokullatut; tarvitsette saada jokainen kelpolailla korville», pauhasi Aapeli nyrkkiään puristellen.

»No, mutta Aapeli! Koetinhan minä sinua auttaa», rohkenin muistuttaa.

»Sinä kyllä hiukan, mutta nämät toiset, mitä he ovat? Pelkkiä yhtäkaikkisia viikinkien kätyreitä vaan, joiden tunnuslause kai on: onhan tuota — — eihän tuota, ja semmoiset eivät minulle kelpaa. Perhana! En pidä koko tästä sakista — — — ulkokullatuista kaikki tyyni», pauhasi Aapeli ja liki piti, ettei hän käynyt meidän kimppuumme.

»Tyynnyhän nyt toki, Aapeli. Emmehän me tienneet paremmin kuin sinäkään, että kokouksesta tuommainen tuli. Siis emme ole ensinkään sinua millään tavalla pettäneet, emmekä mihinkään satimeen saattaneet; pettymyshän oli meille kaikille yhteinen», koin häntä tyynnyttää.

»Kyllä kai niinkin, mutta olisittehan voineet auttaa minua väitellessäni noiden sortajiemme kanssa, jaspä vaan muutamalla sanallakaan, niin olisin saanut tietää mielipiteenne ja saanut voimaa ja rohkeutta. Mutta mitäs te, ulkokullatut huolitte, vaikka jätättekkin ystävänne vastustamaan tuommoisia odottamattomia hyökkäyksiä», pauhsai Aapeli yhä, mutta jo paljon vähemmällä kiihkolla.

»Kylläpähän se sinulta kävikin laatuun. Meistä ei olisi yksikään kyennyt sinun sijallesi, sillä ei kellään meistä ole sinun tietojasi ja lahjojasi. Tunsithan tunnossasi että joka ikistä sanaasi ja lausettasi seurasi meidän kaikkien myötätuntoisuus. Jos kaikin olisimme ryhtynnet äystämään heitä vastaan, olisi siitä syntynyt semmoinen sekamelska, ettei sitä olisi ymmärtänyt kukaan. Usko minua Aapeli. — Kaikkian paras oli, että asia kävi niinkuin se kävi ja missään muodossa ei se olisi voinut paremmin käydä. — — — Saisit ainoastaan osoittaa meille parempaa kohteliaisuutta, kun mitä nyt olet tehnyt. Mehän pidimme sinua niin paljon etevämpänä, että uskalsimme pyhät pärintömme ja aat-

teemme heittää puolustettavaksi tuota odottamatonta hyök-
käystä vastaan», tuumailin hänelle.

Sepäs teps! Aapeli lauhtui lauhkeaksi kuin lammas.
Hän pyysi meiltä anteeksi kun on meitä loukannut, mutta
se oli tullut väärinkäsityksestä. Ilolla annettiinkin hänelle
anteeksi ja ystävyys palasi taasenkin entiselleen.

Jälestäpäin saimme tietää, että eräs noista vieraista
herroista oli itse tuon liberaalisen lehden, »Dagbladin», toi-
mittaja. Hän oli sanonut, ettei meidän joukossamme ollut
muuta kelpo miestä kuin Aapeli.

No, niin. Kun olimme saaneet Aapelin tyyntymään,
menimme erääseen ravintolaan ja otimme itsellemme erikoi-
sen huoneen. Kun olimme päässeet ominaiseen rauhaan,
tyyntyi mielemme ja meille selkeni kaikki. Ensimmäisen suu-
ren voittomme, kieli-asetuksen riemun koittehessa, luulimme
voittaneemme yhdellä iskulla sortajamme, joilla muka ei olisi
enään nyhkäämisen varaakaan, perustaan otaksumisemme
ruotsikkojen ensi hämmästyksen. — Mutta entäs nyt? Vii-
meinen kohtaus ilmoitti meille, että nyt vasta vaivat ja
taistelut alkavatkin.

Tuleva taistelu huomattiin välttämättömäksi. Mekin
päätimme kiinteämmin olla taistelussa osallisina, suurin
joukoin tukemassa enemmän tietäviä ja aikaansaavia johta-
jamme. Tähän työhön päätimme uhrata kaikki, kaikki
mitä meillä on, varamme ja voimamme, huolimatta mistään
vihoista ja vaivoista, uhkauksista tai mistään esteistä, oli-
vatva ne sitten kuinka vaikeita tahansa, kun vaan oli ky-
symys kansallisaatteen kehittämisestä. Niin hajosi uupu-
maton seuramme ja itse kukin meni kotiansa jokapäiväisen
elämän tehtäviä täyttämään. — — — — —

X.

Kouluasiat.

Nyt alettiin ahkerasti pohtimaan suomalaisten koulujen asiaa. Jyväskylässä oli vihdoin avattu ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu. Kun sitten normaalikoulu perustettiin Helsinkiin, annettiin sille suomenkielisiä rinnakkaisluokkia. Mutta taantuminen alkoi pian. Snellman oli pelastettuansa toimillaan Suomen väestöä 1867—1868 vuoden kadon seurauksista, saanut lähtöpassin senaatista. Nyt piti 1863 vuoden kieliasetus jäädä pelkäksi paperiksi ja suomenkieliset koulut hävitettävän ja supistettaman mahdollisimmasti vähimpään lukuun. Suomalaiset rinnakkaisluokat normaalikoulussa lakkautettiin. Menkööt oppilaat Jyväskylään. Mutta se oli enemmän kuin mitä Suomen kansa saattoi kärsiä. Ryhdyttiin kansalliseräykseen, joka tuotti odottamattoman runsaita varoja. Perustettiin suomalainen alkeiskoulu Helsinkiin ja pian oli se reunojaan myöten täynnä oppilaita. Tämä rohkaisi suomalaisten mieliä. Mutta toiselta puolen kiihtyi vastarintakin. Parilla suomalaisella koululla luulivat vastustajamme tyydyttävänsä paisuvan kansallisliikkeen vaatimukset ja pääsevänsä vihdoinkin meiltä rauhaan. Mutta kävi niin, että missä vaan suomenkielinen oppikoulu perustettiin, oli se reunojaan myöten aina täynnä oppilaita, ja pakko oli vaatia yhä enemmän.

Yhteisin voimin ruvettiin puuhaamaan lisää suomalaisia kouluja, sillä olihan suuri Snellman toteennäyttänyt, ettei pienten kansain olemassa olo riipu väestön paljoudesta, vaan kansan sivistyksestä ja henkisestä kyvystä. Kotimaisessa hallituksessa ei ollut enään kannatusta. Anomuksista ei ollut sellaisissa oloissa mitään odotettavissa. Täytyi omin voimin toimia, ja tarmokkaasti toimittiinkin. Yksityisillä va-

roilla perustettiin toinen suomalainen oppikoulu toisensa perään. Tosin olivat varat kovin niukat, mutta kun koulu oli oppilaita täynnä, arveltiin, että täytyyhän valtion vihdoinkin ottaa ne huostaansa. Ei voida viskata sadottain oppilaita mäelle.

Hallitus tavallisesti vetosi komiteoihin, joiden jäseniä se punnitsi niin, että ruotsalaisia oli aina enemmistö. Lau-sunto tulikin semmoiseksi, että suomenkielisiä kouluja on jo tarpeeksi, ettei suomenkielisten sivistystarve kannata enempiä. Kootkoot lapset jo oleviin kouluihin.

Siis omin neuvoin oli asia autettava. Arpajaisia pidettiin ja lähetettiin maakuntiin listoja, joissa pyydettiin kansalaisia niihin merkitsemään roponsa suomalaisen koulun perustamista varten eri paikkakuntiin. Ilolla piirrettiinkin listoihin nimiä ja summia, sillä kansa oli jo herännyt horroksistaan. Ei listoihin merkityt summat olleet kaikkesti suuren suuria ja useinkin olivat ne viidenkymmenen ja kymmenen pennin suuruisia, mutta tuommoiset panokset olivatkin köyhälistön merkitsemiä, joilla ei itsellään suinkaan liikoja ollut, sillä jokapäiväinen toimeentulo kävi sormesta suuhun. Mutta niistä karttui kuitenkin melkoisia summia, sillä karttusa on kansan käsi, ja tuntuipa siltä, että nämät antimet olivat köyhän lesken rovon veroiset. Parempiosaiset merkitsivät listoihin runsaammin, jopa kymmentuhansin markoin. Semmoista se oli silloin meidän joukkomme. Ja kun listat palasivat oli suomalaisen koulun tulevaisuus turvattu. Muistui silloin mieleeni Karthagon puolustus, jolloin isänmaan puolustukseksi naiset leikkasivat hiuksensa jousien jänteiksi ja riistivät kullat kulmiltansa. — Voi kuitenkin sitä isänmaanrakkautta!

Mieleeni muistuu eräs tapaus niiltä ajoilta. Kun Ouluun hommattiin yksityistä suomalaista lyseota, kerättiin siihen varoja sekä listoilla että arpajaisilla kuten muuallakin maassamme. Kun voittoja arpajaisiin kerättiin, lähetti eräs oikein Svean helmasta lähtenyt sinipeukalo arpajaisvoitoksi laatikon lyhyitä nokisia talikynttilän päitä (kymmenen nau-laa) päällekirjoituksella: »Valoa kansalle». Ei tiennyt itkeäkö vai nauraa tuolle kylläkin sattuvalla ivalla, vaikkakin se oli myrkkynuolena tähdätty kansallisuushommiamme kohden. Tämmöiset mielenpurkaukset yllin kyllin kuvaavat, kuinka katkeralla mielellä viikingit kohtelivat suomalaisten kansallisyrittöitä.

Näinpä neuvoin saatiin yksi ja toinen suomalainen koulu perustetuksi. Mutta kyllä koettivat vastustajamme niitakin toimiamme vastustaa ja ehkäistä niin paljon kuin ikänä voivat, mutta mitäpä he valkenivat kun me pölisimme omasta pussistamme.

Missä ikänä suomalainen koulu syntyi, sinne tulvasi heti niin paljon oppilaita, ettei voitu kaikkia vastaanottaa.

Silloin joutuivat vastustajamme pieneen hämmästykseen. Oli toteen näytetty, ettei suomalaisilla ole niinkään vähäinen sivistystarve eikä huono pää, tilaisuus ainoastaan on puuttunut.

Tästä johtui vihdoin se, että maamme korkeimman hallituksen, kouluylihallituksen ja kaikkein hallitusten täytyi ottaa huomionsa kansan tahto ja tarpeet ja yksi ja toinen kansan kustannuksella perustettu koulu täytyi ottaa valtion huostaan.

Mutta vaikka näinkin kävi, eivät sittenkään vastustajat hellittäneet. Luonnollistahan on, ettei noille tuolla tavalla perustetuilla kouluhuoneilla ollut valmiita ominaisia kouluhuoneita, vaan täytyi ne sijoittaa vuokrattuihin huoneisiin. Kun sitten ruvettiin puuhaamaan koululle omaa huoneustoa, keksivät vastustajat satoja vehkeitä ja keinoja ehkäistäkseen koko suomalaisien koulutalojen syntymistä.

Kuvaavaa on sekin, että kun Oulun yksityinen koulu tuli vihdoin valtion haltuun ja kun sille piti ruveta perustamaan omaa kouluhuoneustoa, sillä vuokratut huoneet kävivät niin ahtaiksi, ettei niissä voitu enään koulua pitää ja kaupungin valtuusmiesten tuli määrätä sille tonttipaikka, niin määräsivät he sen — Löytynsuohon.

Mikä oli sitten tuo Löytynsuo? Ken Oulun kaupungin aseman tuntee, käsittää heti, että itäisellä puolella kaupunkia on vesiperäinen suo, jonka läpi niin kutsuttu Juurusoja juoksee.

Joka ikinen kaupungin asukas tietää, että pitkinä aikoina taaksepäin, aina kaupungin perustamisesta saakka, ovat niin ylhäiset kuin alhaisetkin haudanneet tuohon suohon kaikki kuolleet koninsa, koiransa ja kissansa. Niin muodoin oli tuo suo muuttunut toiseksi Oulun hautausmaaksi, johon kaikki sieluttomat kotielävät pääsevät lepoon.

Eihän muuta. Valtuusmiehet määräsivät suomalaiselle lyseolle tonttipaikaksi tuon suon ja väittivät kivenkovaan,

että koulu on perustettava tuonne vähemmän arvokasten kuolleiden kotiin, tuonne suolle, joka jo vesiperäisyytensäkin takia synnytti epäterveellisiä höyryjä ja tauteja, mutta joka vielä monin kerroin kävi terveydelle vahingollisemmaksi sinne haudatuista raadoista nousevista löyhkistä.

Sinne oli heidän mielestään suomalainen koulu sijoitettava, sillä mitäpä sitä tarvitsi lukuunottaa suomalaisten koululasten terveyden suhteista, sillä olivathan he vaan — suomalaisia.

Tietysti ei tyydytty tuohon koirien osaan. Vuokrattiin koululle tilavimmat huoneet, vaikka kalliillakin, eikä tyydytty lähtemään tuohon kuolleitten kaupunkiin. Kahtapuolta juonitellessa kului aikaa ja meikälaiset toivoivat vielä paremman ajan koittavan.

Sillä välin oli suomalaisen ja ruotsalaisen koulun välinen suhde käynyt yhä selvemmäksi. Suomalaiseen kouluun tulvi ylönmäärin oppilaita, jota vastoin ruotsalaisesta koulusta vähenivät oppilaat vuosi vuodelta.

XI.

Vihainen poika.

Meidän paikkakuntamme ei suinkaan ole mikään viikinkien pesäpaikka, mutta parhaan koulukiistan aikana tuli vieraasta paikkakunnasta meidän kuntaan semmoinen mies perheineen, ja oikein punaista laatua. Hän oli jo ikämies ja hänellä oli lapsia ja ne olivat melkein kaikki aikaisia ja yhtä luuta kuin heidän isänsäkin. Kuinkas se muutoin olisi voinut ollakaan, sillä »yhtä luuta pukin sarvi, sitä poski mitä pääkin», ja »yhtä sutta on silmänvälikin».

Perheen nuorin lapsi oli poika, ja hän kävi parhaallaan koulua Oulun ruotsalaisessa lyseossa. Tuo punainen perhe oli meidän lähin naapurimme. Kun meillä oli pojan ikäisiä nuorukaisia useampia, ja kun pojalla ei ollut muitakaan sen parempia seurustelukumppaneita, tuli hän useinkin meille leikkimään ja telmimään meidän lasten kanssa. Kun tuo punainen perhe sai sen tietää, kielsivät he kivenkovaan, ettei hän saa koskaan käydä meillä, noiden raakojen suomalaisten parissa, oppimassa ja imemässä sieltä raakoja suomalaisia tapoja. Kuitenkin kun asuntomme välimatka oli vaan muutamia kymmeniä metrejä, tuli poika usein meille, huolimatta yhtään vanhempiensa ja sisarustensa kiellosta, vaikka saikin tottelemattomuudestaan usein ankaria toria ja väliin niskatalkkunaakin.

Härnäilin tuota poikapahaa milloin milläkin tavalla mutta kylläpä hänkin oli mies puolestaan.

Eräänä kertana sanoin hänelle, että kyllä me, suomalaiset, kerran valloitamme valtiovaroilla Pokkitörmälle rakennetun, kauvan siinä seisoneen ruotsalaisen koulun, josta tähän saakka on paljon lähtenyt kansan sortajia; silloin poika ylpistyi ja alkoi täydellä kurkulla huutaa:

»Mitä linnut, tyhvät fennomanit; se ei ikinä tapahdu», ja pois hän suutuksissaan lähti.

Eräänä kertana, kun poika taasenkin tallusteli meille, rupesin tavallisuuden mukaan kiusailemaan häntä. Aivan viattomasti kysyin häneltä: »kuinkas nyt pikkuviikinki voipi?»

Mutta sitä ei olisi minun pitänyt sanoa. Tuskin olin lauseeni lopettanut, kun tuo mieheksi saapuva poika-ketale hyppäsi silmilleni ja tarttui kynsin hampain naamaani kiinni, kynsi, puri ja repi niinkuin mikäkin paha peto. Tarvitsin silloin jo käyttää silmälasia; tuossa rynnäkössään särki tuo pahanpäiväinen poikaloppi jotenkin kalliit silmälasini ja veresti naamani pahanpäiväiseksi. Tämän teki hän niin nopeaan, etten osannut edes varaanikaan pitää. Toinnuttuani hämmästyksestäni, mennä vilisti poika jo aika vauhtia kotiaan kohden. Mennessään huusi hän: »kylläpä sen vielä näet».

Näin olin joutunut häviölle tuon poikapahasen kanssa, jonka olisin aivan helposti voinut toisella kädelläni pistää mihin tahansa.

Vähitellen tasaantui välimme pojan kanssa niin, että hän taasenkin alkoi käydä meillä. Utelin häneltä, minkätähden hän niin kovasti suuttui kun sanoin häntä pikkuviikinkiksi.

»Te pilkkasitte minua; olisitte sanoneet vaan viikinkiksi, niin en olisi hetikään niin kovasti suuttunut», sanoi poika avomielisesti.

»Silloin huomasin, että he pitävät tuota viikinkinimeä kunianimenään ja etteivät suinkaan tahdo olla mitään pikku- vaan oikein isoja viikinkejä. Siihen suuntaan oli poikakin kasvatettu ja siemen ei ollut langennut tienoheen. Hänestä toivottiin oikein semmoista sortavan viikinkivallan tukea ja turvaa, joka kai riitti, eikä toivo näyttänyt turha olevankaan.

Kului aikaa vuosi, toista. Silloin tapahtui se ihme että Pokkitörmällä sijaitseva valtion perustama ruotsalainen lyseo muuttui yhtäkkiä suomalaiseksi ja ruotsalaiset saivat laputtaa siitä pellolle, ja hakea suojaansa vuokrahuoneissa. — Suomalaisen lyseon siirtymisestä eläinten hautausmaalle, tuonne uudenaikaisee Gehennaan, ei siis tullutkaan mitään.

Aivan tuon koulujen muutoksen jamassa tuli tuo naapurin pikku-viikinki koulusta kesälomalle. Tuskin oli hän

saanut matkavaatteensa riisutuksi, kun hän jo juoksi hake-
maan ikäistensä seuraa. Uljaasti astui hän tervehtimään
minuakin.

»Kuinka se nyt onkaan, poikaseni? Otimme me kuin
otimmekin teiltä pois valtion rakentaman ruotsalaisen lyseon,
niinkuin ennustinkin; nyt saatte vuorostanne laputtaa Löy-
tynsuolle, jos haluttaa», sanoin pojalle.

»Ottivathan ne pirut», sanoi poika välinpitämättömästi
ja lähti temmeltämään toisien poikien kanssa; näytti siltä,
ettei hän ollut kovinkaan pahakseen pannut tuota suurta
muutosta, mikä nyt oli tapahtunut koulu-oloissa suomalai-
sien eduksi.

XII.

Valtiopäivien vaikutus.

Tuli sitten 1882 vuoden valtiopäivät. Silloin oli umpeen kulunut se aika, jolloin kaikkien alempien virkakuntien tuli antaa suomalaisissa paikkakunnissa kaikki toimituskirjat suomenkielisinä. Siitä saakka ei kihlakunnanoikeudessa esim. tarvinnut asiallisen enään erityisesti pyytää suomenkielistä oikeuden tutkinnon pöytäkirjaa, vaan nyt tuli tuomarin antaa suomalaisille suomalaiset asiapaperit; samoin kruununvoutien, henkikirjurien, nimismiesten, maamittarien y. m. virastojen; ainoastaan keskusvirastoille säilytettiin vapaa valta valita kumman kielen halusivat ottaa virkakielekseen.

Armollisessa esityksessä pyydettiin säätyjen lausuntoa, eikä olisi, monien virkamiesten puuttuvan kielitaidon tähden, syytä lykätä 1863 vuoden asetuksen täydellisen toimeenpanon vielä toistaiseksi.

Arvattavahan on, että kussakin säädyssä löytyi hartaita puhujia armollisen esityksen puolesta, mutta aatellija porvarissäädyssä oli niitä kaikkiaan enimmän. Suomenkieli oli muka niin vaikeata opetella, ettei kukaan kuolevainen voi sitä parissakymmenessä vuodessa oppia. He kyllä olivat voitavansa panneet liikkeelle tällä määrääjällä, oppiaksensa suomenkieltä, mutta he eivät ole oppineet sitä vähääkään. Olihan siis ilmeinen vääryys ja hirveää sortamista, jos heidän monisatavuotisen sivistyksensä pakoitettaisiin noin lyhykäisessä ajassa vaihtamaan sivistyskielensä tuohon raakaan ja viljelemättömään suomenkielen. Eihän siitä seuraisi mitään hyvää, sillä koko maamme joutuisi silloin suureen vaaraan, kun heiltä, maan suolalta, riistettäisiin

pois se valta ja voima, jolla he niin monta vuosisataa ovat maamme pystyssä pitäneet. Tämän kaiken tähden pitäisi heidän vielä saada lisäksi toiset kaksikymmentä vuotta, perehtyäkseen paremmin tuohon outoon ja viljelemättömään kieleen.

Siitä saakka kun maamme sai takaisin valtiopäivänsä, ei suinkaan talollissäätö ole ollut mikään ruotsinmielinen, sillä olivathan säädyn jäsenet enimmäkseen pelkkiä suomalaisia maamiehiä.

Vaikka talollissäätö olikin läpeensä kansallismielinen, löytyi säädössä kuitenkin ruotsikoitakin. He eivät olleet mitään tuppisuuta, kun kysymys tuli suomenkielen oikeuksista.

Näillä valtiopäivillä oli eräs kiivas ruotsikko.

Tuli sitten esille tuo kysymys kieliasian hylkäämisestä ja miten sen määräykset olisivat voimaan pantavat.

Nyt nousi ruotsikkomme ylös ja alkoi suurella voimalla ja kaunopuheliaisuudella selitellä, kuinka mahdoton on tuota asetusta voimaan panna. Oikein heltyneenä kertoi hän, kuinka hän nämät parikymmentä vuotta oli sydämen pohjaisella hartaudella koettanut opetella tuota tunkeilevaa ja vähän viljeltyä suomenkieltä, mutta jota ei hän nytkään vielä ole oppinut. Hänkin pyysi saada vielä parikymmentä vuotta odotus-aikaa, ennenkuin nuo asetuksen määräykset pantaisiin voimaan. Hän oli niin hellätunteinen, että oikein sääliksi kävi.

Joku säädyn jäsenistä oli pyytännyt puheevuoroa. Kun hän sen sai, rupesi hän jahkailemaan, »kuinka kovapäisiä nuo meidän maamme ruotsalaiset toki ovat. He eivät tahdo tulla tuntemaan kansaa, eikä sen kieltä ja tarpeita, vaikka niiden hiestä ja väestä pitäisi lihavat palat saada. Ulkomaiset ovat toki toista. Ei ole kauvankaan siitä kun maamme saapui vieraasta maasta muuan tohtori. Hän ei tuntenut kansaa, ei sen kieltä, eikä elämän tapoja. Tuo oppinut ulkomaalainen ihastui ja mielistyi oitis kansaan ja sen sointuvaan kieleen. Hänen ei haluttanut noin vaan äkkipikaa lähteä pois täältä, vaan pysähtyi tänne pariksi kuu-kaudeksi, tutkimaan syvemmältä kansaa ja sen kieltä. Tuossa lyhyessä ajassa oli hän niin perin pohjin perehtynyt sekä suomalaisiin että heidän kieleensä, että hän kykeni kirjoittamaan suomenkielen kieliopin, johon luulen tavittavan perinpohjaisen kielentuntemisen. Mutta mitäs nämät

meidän viikinkiherrat. Vuosisatoja ovat he kansan kesässä olleet ja eläneet, mutta kuitenkin eivät he vieläkään ole oppineet kansan kieltä, vaikka he suurimmaksi osaksi ovat meidän helmastamme lähteneitä suuruuksia. Vaan nämät häpeävät sukuperäänsä ja ovat nyt parhaita sortajia, sukuansa, isänmaatansa ja kansaa kohtaan! — — Nyt he vielä tahtovat lisäksi toiset kaksikymmentä vuotta aikaa, oppiaksensa kansan kieltä ja sitten taasenkin kaksikymmentä vuotta ja niin aina loppumattomiin. Lopuksi täytyy vielä mainita, että edellisessä luulen toteennäyttäneeni, että meidän ruotsinkielisillä on, ellei tyhmä — niin ainakin kova pää.»

Kun tuo mielestään vääryyttä kärsivä säädyn jäsen kuuli, mihin loppuponteen hänen vastustajansa puhe tulee päättymään, lähti hän jo varaselta pötkimään ulos säätyhuoneesta, sillä ei hän tahtonut taikka ei voinut kuunnella viimeistä, murhaavaa iskuä.

Näin tavoin koettivat vastustajat saada kumotuksi 1863 kieliasetuksessa olevat määräykset ja saada taas tuon kahdenkymmenen vuoden lisä-ajan suomenkielen oppimista varten, mutta tietystihän ei pappis- ja talollissääty suostuneet tuohon ajanpidennykseen, ja niin jäi kaksi säätyä kahta vastaan; asia raukesi ja kieliasia jäi 1863 asetuksen kannalle.

XIII.

Paikkakunnallinen kansallisinnostus.

Tällävälän oli aika kulunut niin, että alettiin tulla nykyaikaan.

Onni potkasi minua nyt niin, että minä tulin muuttaneeksi lähitienoille Aapeli-ystävääni, ei samaan pitäjääseen, mutta rajatusten kuitenkin. Usein seurustelimme nyt yksissä ja silloin muistelimme kaikkia kansallistaisteluita, joita kansallismieliset olivat saaneet kokea. Syvennyimme usein niin aineeseemme, että meiltä meni kolmekin vuorokautta niitä selvitellessämme ja muistellesamme.

Eräänä kertana tuli Aapeli meille ja oitis syntyi kysymys siitä, missä paikoin maattamme on kansallihenki virein ja missä laimein. Heti tarttui Aapeli asiaan käsiksi.

»Ei voi», alkoi hän, »sanoa missä se olisi innokkain, mutta tuota suurta isänmaata, nimittäin Uusmaata, lukuunottamatta, voi hyvällä omallatunnolla sanoa, että Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa on kansallishenki kaikkein laimein. Tämä Turun ja Porin lääni näyttää siltä kun siellä ei olisi vielä käsitetty kansallishengen virtauksia ensinkään, sillä kansa on ikäänkuin elävältä kuollut. Ei heillä ole mitään kansallista innostusta, ei mitään harrastusta kansan suuren enemmistön kohottamiseksi, ei mitään pyrinöitä siihen suuntaan, että kansa heräisi itsetietoisuuteen ja niin he ovat tietämättömiä mitä heidän rauhaansa tulee. Kuollutta on kansa tuossa maamme ensiksi asutussa paikkakunnassa, tuossa, jossa maamme ensimmäinen yliopisto levitti valonsäteitä ympäristöönsä. Kummaksi käypi mieli, kun tietää, että semmoiset miehet kuin Porthan, ja monta jaloa piispaa, ovat jo alkuajoista saakka heille levittäneet rakkauden oppia

isänmaata ja kansaa kohtaan ja koettaneet kaikin tavoin levittää heille valoa ja kohottaa heitä itsetietoisuuteen».

»Mistä heidän velttoutensa tiedät?» kysyin.

»Olenhan asunut kolme kuukautta Turussakin ja jonkun verran maaseudulla, miksen sitä tietäisi», sanoi Aapeli tohtuneena.

»No anna sitten tulla», sanoin ja Aapeli taasenkin alkoi:

»Totta kyllä on, että heidänkin seassaan löytyy siellä täällä joitakin miehiä, jotka kaiken kykynsä ja tarmonsa ovat uhranneet kansallisaatteen hyväksi, mutta jotka eivät ole kovinkaan suuria voineet aikaansaada, sillä he eivät ole saaneet seuraajia, ja niin ovat heidän pyrintönsä haihtuneet kuin tuhka tuuleen.

Eipä kummakaan jos niin on, sillä kansaa koetetaan kaikin tavoin pitää nukuksissa. Muutamat varakkaat ruotsikot Turussa ovat ruvenneet maakuntaan syytämään ruotsinmieliseen suuntaan toimitettuja sanomalehtiä niinkuin aamusumua. Niitä on jokapäiväisiä lehtiä, viikko- ja kolmi-päiväisiä painoksia. He ovat asiansa niin perustelleet, että köyhinkin perhe voisi saada tuota kuolettavaa hengen ravintoa. Nämät kuolettavissa aikeissa toimivat kansallishengen vastustajat eivät huoli mitään suurista aineellisista tappioistaankaan, joita he saavat kärsiä liian halpahintaisia ja kannattamattomia sanomalehtiänsä levittäessään. Sillä onhan heillä varoja, joita monta vuosisataa ovat monessa polvessa nukkuneelta kansalta kiskoneet; pääasia on vaan se, että kuolleet pysytettäisiin kuolleina ja estetään heitä eloon virkäämasta.

Yritätkö kansallisista asioista puhelemaan jonkun satakuntalaisen maanmiehen kanssa, niin tulet pian huomamaan, ettei sinun puheellesi ole hänessä mitään sijaa. Jos kysyt heiltä: minkälaisia sanomalehtiä he lukevat, silloin saat heiltä tämäntapaisia vastauksia: »Kyll' maar meitill' tull' Tidingeit, Turu Leht' ja —». Kysytkö heiltä, mihin suuntaan nuot »Turun Lehdet» vaikuttavat kansalliseen asiaan nähden, saat tavallisesti vastaukseksi: »Kyll' maar ne on hyvä leht', ne Turu leht'; siinä tahroiss' oll' juur' semmottii lyst' juttui, jota me juur' tahroiss'».

Semmoisia ovat satakuntalaiset! Luo heihin sitten valoa jos tahdot.

Entä sitten itse Turun kaupunki? Ei sielläkään ole kansallispyrinnöt paremmassa vauhdissa kuin maaseudulla-kaan. Kuollutta, kylmää kansallisasialle on Turunkin suomalaisen väestö. Totta kyllä, että sielläkin löytyy joitakuita innokkaita kansallismielisiä henkilöitä, mutta mitä ne ovat näin paljolle. He ovat suuren ruotsinmielisen väestön keskessä niinkuin huutavan ääni korvessa.

Onhan Turussa nykyäänkin ollut niin pontevia miehiä kuin molemmat Jahnssonit ja Wehas-vainaja. He eivät suinkaan panneet kynttiläänsä vakan alle. Kaikin tavoin koettivat he vireille virittää kansallishenkeä sekä puheilla ja töillä että kirjoituksilla, mutta turhaan. Hekään eivät saaneet seuraajia ja niin jäivät yksikseen. Vieläpä he saivat vainoakin kärsiä, sillä muisteltakoon vaan, miten turkulaiset kohtelivat Wehas-vainajaa.

Sittemmin on sinne tullut muitakin kansallismielisiä miehiä, jotka ovat kokeneet seurata edeltäjäinsä jälkiä, mutta yhtä turhaan kuin hekin. He ovat perustaneet sinne suomalaisen seurankin, mutta tänä seura on niin vähälukuinen, että se on kuin pisara meressä muuhun väestöön verrattuna.

Minulla oli eräänä kertana kunnia olla mukana tuon suomalaisen seuran huviretkellä, joka tehtiin Kuusiston linnan raunioille. Seura oli matkansa tarkoitusta varten vuokrannut erään höyrypurren, jolla tuo huviretki tehtiin. Kuolleelta, kylmältä tuntui minusta itse tuo suomalainen seurakin. Kun oltiin laivalla, puhua porrattiin siellä enemmän ruotsia kuin suomea. En tiedä, lienevätkö nuo ruotsia puhuvat olleet seuraan kuuluvia vaiko ei, mutta oudolta se minusta vaan tuntui.

Seuran tultua linnan raunioille, oli siellä koko joukko kansaa koolla. He eivät näyttäneet pitävän koko seuran tulosta niin mitään. Siinä he kulkivat edestakaisin puhua polisten omia asioitansa, välistä imelästi nauraa kikattaen; he näyttivät enimmäkseen olevan nuorta väkeä. Seuralla oli oma soittokunta mukana. Kun soittokunta tavasta rupesi isänmaallisia säveleitään kaiuttamaan, ei tämäkään näyttänyt heihin vaikuttavan yhtään mitään; he tulivat ja menivät vaan omissa toimissaan mihin heitä milloinkin oma halunsa veti. Ja kuitenkin oli tämä supisuomalaista väkeä.

Kun sitten silloinen »Auran» toimittaja nousi eräälle linnanmuurille ja piti isänmaalle innokkaan puheen ja kertoi

Kuusiston linnan vaiheista, polisivat nuot kuusistolaiset keskenänsä niin äänekkäästi, että se häiritsi puhujaa ja kuulijoita; täytyi heitä mennä hillitsemään. »Ettekö voi olla keskenänne puhelematta juhlapuheenkaau aikana ja kuunnella puhetta», muistutettiin heille.

He rupesivat katselemaan toisiaan salaperäisesti silmiin, samassa nauraa virnistellen, mutta kuitenkin jäi heidän polinansa siihen.

Kun puhuja puheensa lopuksi esitti »eläköön»-huudon isänmaalle, ei yksikään heistä, eikäpä oman kansallisseuran jäsenkään, yhtynyt puhujan innokkaaseen eläköön-huutoon; he seisoivat vaan mykkinä ja liikahtamattomina paikallaan niinkuin kivipatsaat; ainoastaan eräs vanhus, harmaapäinen ukko, otti innokkaasti osaa eläköön-huutoon, pyöritellen hattuansa sormensa nenässä. Mutta ukko ei näkynytkään olevan Turun seudulta kotoisin; sen tuli selvästi tietämään sekä hänen puhetavastaan että vaatetuksestaan.

Kummalta tuntui. Olen ollut useinkin tämmöisissä tilaisuuksissa läsnä ja olen nähnyt koko suuren läsnäolevan joukon ottavan innolla osaa eläköön-huutoihin. Mutta turkulaisethan ovatkin vaan — — — — turkulaisia — — — —.

Kaunis on Turun kaupunki ja sen asema. Sydän sykki katsellessa niitä vanhoja historiallisia muistoja, joista ei yksikään maamme kaupunki voi Turun kanssa kilpailla. Siellähän on aivan kaupungin lähellä Koroisten talot, joissa ensimmäiset Suomen piispat asuivat. Siellähän on Kupittaa lähde, josta ensimmäiset kristityt kastettiin. Siellähän on Turun ikivanha tuomiokirkko monine historiallisine ja monipuolisine muistoineen, joita katsellessa ei silmä väsy eikä sydän kylmene. Siellähän on entinen Turun yliopistohuoneusto vielä täydessä voimassa, josta ensiksi valoa maahan levitettiin, mutta jotka ovat nyt jaetut läänin virastojen kesken heidän virkaHuoneikseen. Siellähän on vanha Turun linna, joka vielä uljaasti korottaa tornejansa ylös ilmaan ja jossa on aikoinaan niin paljon taisteltu ja kärsitty, mutta joka nyt on joutunut kruunun tarpeiksi. Siellähän on Porthanin kuvapatsas, joka ikäänkuin ilmielävänä muistuttaa sitä suurta elämän työtä, minkä hän on kansallensa tehnyt. Siellähän on Pietari Brahen muistopatsas sotilas-asussaan muistuttamassa niitä aikoja, jolloin hän teki niin suuria hyviä täitä kansallemme taloudellisella alalla, ettei sittem-

min ole kenkään niin paljon tehnyt; siltipä kansa vielä näin pitkän ajan takaa säilyttää mielessään tuota kultaista »Kreivin aikaa». Siellähän on tuo kuuluisa, vaikka pienoinen Aurajoki, joka juoksee halki Turun kaupungin tuohon ihaanaan saaristoon, mikä ikäänkuin tähtitaivas sinne tänne sirotettuna sijaitsee Turun edustalla kaunisten lahdelmien ja salmien sytleilemänä.

Voi kun sydän sykkii kaikkia näitä katsellessa ja tutkiskellessa. Mieli ei silloin jouda paljon huomioonottamaan käsillä olevia ulkonaisia vaikutuksia, vaan painuu syvälle kaukaiseen muinaisuuteen. Silloin johtuu ehdottomasti ajatuksiin, mitä kaikkea esi-isämme ovatkaan saaneet kärsiä ja kokea.

Voi kuinka moni kansalainen on halulla halainnut päästä katselemaan ja tutkimaan noita historiallisia pyhiä muistoja, mutta eihän se kaikille onnistu. Kun joku sitten onnistuu sinne pääsemään, ei suinkaan hän jätä noita muistoja hyväkseen käyttämättä, lämmittääkseen sydäntään noiden arvokasten historiallisten muistojen valolla.

Mutta kuinka on turkulaisten laita? He eivät näytä koko muistoista piittaavan yhtään mitään. He elävät vaan niinkuin kalat vedessä, näyttääpä siltä, että heidän mielestään kaikki pitääkin niin olla kuin ne ovat.

Kauvan on jo Turussa toimitettu »Aura»-nimistä sanomalehteä, mutta kun se on toimitettu kansallismieliseen henkeen, ei sillä ole paljon tilaajia. Ainoastaan ne harvat sekä kaupungissa että maaseudullakin, jotka jo ovat heränneet kansalliseen itsetietoisuuteen, tilaavat tätä lehteä.

Kaikki alimmat kansanluokat Turussa ovat suomalaista väestöä. Luulisi, että heillä ainakin on kansallista innoitusta, mutta niin ei ole laita. Jos heille menee jotakin puhumaan kansallisasioista, eivät he ymmärrä niistä mitään; he kuuntelevat vaan avossa suin ikäänkuin heille puhuttaisiin kreikankieltä. Kun koettaa kehoittaa heitä tilaamaan »Aura»-lehteä, samassa selittäen, että se on paljon parempi lehti kuin nuot väärään henkeen toimitetut »Turun lehdet», saa kohta vastaukseksi samanlaisia vastauksia kuin maaseutulaisiltakin.

Näin se on laita itse Turun suomalaisessa kansassakin, mitä sitten säätyläispiireissä. »Kun nämät tuoreessa puussa tapahtuvat, mitä sitten kuivassa?»

Ja mikä on kaikkeen tähän kuolleeseen tilaan syynä.
Vastaus on mutkaton ja selvä.

Niinkuin tiedämme, sijaitsee Turun kaupunki suomalaisen kansan keskellä.

Kaikissa maamme kaupungeissa, missä kansallisuus on päässyt voitolle, on tämä muutos tullut ulkoapäin, sillä tunnettuahan on, että ne kaupungit sijaitsevat, niinkuin Turunkin kaupunki, suomalaisten maakuntien kaskuudessa. Mutta niiden ympäristössä on herännyt vahva kansallinen virtaus ja tämä on pakottanut kaupunginkin asujamiston muuttumaan kansallismieliseksi, jommoisiksi ne eivät olisi tulleet, ellei ulkoa tuleva voima olisi niitä siihen pakottanut.

Siis se ei ole Turun kaupungin vika, jos se onkin niin kuollut kaikelle kansalliselle liikkeelle, vaan sen ympäristöllä asuvan suomalaisen väestön. Miks'eivät he nouse miehissä sortajiaan vastustamaan? Miks'eivät he lakkaa tilaamasta noita huonoon, nukuttavaan henkeen kirjoitettuja sanomalehtiä, ja lue ja tilaa kansallisia sanomalehtiä, joita nyt jo löytyy yllin kyllin? Miks'eivät he tilaa ja hanki itselleen kansallista kirjallisuutta, jota myöskin on nykyaikana runsaasti saatavissa? Niin, miks'eivät he tee niin? Miksi he antavat silmänsä ja ymmärryksensä sokaista kaikilla järjetömillä nukutuskeinoilla, sillä onhan varma asia, että kun kansa kerran kaupungin ympäristöllä herää itsetajuntaan, muuttuu kaupunkikin itsestään kansallismieliseksi.

Toivoa kuitenkin on parempaan päin, sillä Länsisuomalainen ylioppilasosakunta on pontevammin nyt kuin ennen ryhtynyt toimeen, levittämään kansalaisiensa kesken kansallishenkeä ja virittämään kansaan itsetietoisuutta ja »Uuden Auran» nopea leveneminenkin viittaa sinnepäin.

XIV.

Peräänantamaton Aapeli.

Aapeli oli yhtä kiihkeä, kiivas ja peräänantamaton kuin ennenkin. Tavasta kävi keskustelumme niin kiihkeäksi, että outo olisi luullut meidät keskenämme olevan suuret viholliset.

»Voi kuinka paljon me toki olemme voittaneet alaa kansallisuudellemme», sanoin hänelle eräänä kertana.

»Totta kyllä on, että paljon on voitettu, mutta paljon vielä on voittamattakin», sanoi Aapeli ja remautti suuret silmänsä selälleen.

Olin jo kauan sitten huomannut, että tuo katsannon suurentaminen oli sama kuin taisteluun vaatimus.

»No, mitä nyt vielä?» kysyin häneltä, ikäänkuin karhoen häntä.

»Mitäkö?» sanoi hän, ikäänkuin kauhistuen. »Onkos jo kaikki mielestäsi niinkuin olla tulisi?» sanoi hän ja katsoi kiinteästi minua silmiin.

No, mutta pitäähän nyt jo kaikkien alempien virastojen laatia toimituskirjansa suomenkielellä ja se on jo jotakin», sanoin hänelle.

»Siinäkö se sitten on se päämäärä, johon olemme pyrkineet?» sanoi Aapeli.

»Eikö siinäkin ole?» sanoin vältellen.

»Ei siinä ole. Niin kauvan kuin keskusvirastot saavat määrätä, kumman kielen, suomenko- vai ruotsinkielen, he tahtovat virkakielekseen, niin kauvan ei suomenkieli ole tasa-arvossa ruotsinkielen kanssa ja siihen on meidän kuitenkin pyrittävä. Itsestäänhän on selvä, etteivät virastot määrää suomea virkakielekseen muuten kuin olojen pakosta ja sentähden on meidän kansallismielisten vaikutettava siihen suuntaan, että tämä epäkohta tulee poistetuksi. On

kuitenkin poikkeustiloissa tapahtunut, että joku keskusvirastokin on määrännyt virkakielekseen suomenkielen, aina sen mukaan kuinka he ovat kansallisasian käsittäneet.»

»No, mutta seuraahan heidän ruotsinkielellä kirjoitetuja päätöksiään aina valantehneen suomentajan toimittama suomalainen käänös», muistutin hänelle.

»Hitto sinun käänöksistäsi! Ensinnäkin tulee tuo kääntäjä-viraston palkka jotenkin kalliiksi ja tekee valtion kukkaraan jotenkin ison loven. Tämä menoerä voitaisiin välttää, jos päätökset kirjoitettaisiin alkuperäisesti, suomalaisille suomeksi ja ruotsalaisille ruotsiksi. Oppikoot virastot suomenkieltä, niinkuin kaikki muutkin ihmiset. Eipä sitä kysytty papistolta, määrätessä heidät kaikki asiapaperit kirjoittamaa suomenkielellä, taitavatko he kieltä tahi ei; heidät määrättiin vaan niin tekemään ja vaikka he kokivatkin vastaan kippuroida, tepsi se keino kuitenkin ja miksei se voisi keskusvirastoihinkin tepsii samalla tavalla. Ja, ja sitten...»

»Ja mitä vielä sitten?»

»Niin, sitten tulee vielä käänösjärjestelmän tähden selviä lainrikkoksia», sanoi Aapeli.

»Kuinka niin?»

»Etkö tuota nyt käsitä? Onhan selvästi toteennäytetty, että nuot viralliset käänökset eivät pidäkkään yhtä ruotsinkielellä kirjoitetun alkuperäisen päätöksen kanssa, vaikka ovatkin valantehneiden kääntäjain tekemiä. Tästä on syntynyt suuri vaara lainkäytännössä, sillä moni oikeutta etsivä asiallinen on noiden käänösvirheiden takia menettänyt oikean asiansa. Eikö tämä ole suoranaisten lainrikkos, joka ei suinkaan ole omiansa herättämään kansan luottamusta korkeimpiin oikeuksiinsa? — Ei kelpaa, mutta käänösjärjestelmä täytyy saada poistetuksi», selitti Aapeli lohtuneena.

»Kyllähän asia niin on, mutta me olemme voimattomat muutosta siinä aikaansaamaan», sanoin.

»Mekö kansallismieliset voimattomia! — sanotko niin? Meillä on kyllä voimaa, kun aina vaan vaikutamme siihen suuntaan ja kunhan emme herkene asian suhteen yhtäkaikkisiksi, sillä olemmehan jo paljon muutakin aikaansaaneet ponnistuksillamme. Vaan jos kaikki olisimme samanlaisia löperöitä ja nuhjuksia kuin sinä olet, niin silloin ei olisi

enään mistään muutoksista toivoa; sinähän tunnut taantuneen aivan välinpitämättömäksi koko kansallisen asiamme suhteen. Mutta me emme saa taantua, ennenkuin olemme päässeet täydelliseen tasa-arvoon kaikissa asioissa ruotsinkielen kanssa», pauhasi Aapeli jo hyväsestään kiihtyneenä.

»Sinä, ystäväni, olet aina niin kiihkeä. Onhan sittemmin tullut uusia säännöksiä kieliasianssa, joissa tarkemmin määritellään virkakuntien tehtävät, saattaisihan piankin tulla semmoinenkin säännös, jolla tuo hankala käännojärjestelmä poistettaisiin», sanoin.

»Aina sinä luostat vastustajaimme hyvään tahtoon ja myönnytyksiin, mutta heiltä ei ole mitään hyvää odotettavissa; ainoastaan olevaisten olojen pakko saa heidät myöntymään. Uusia kielisäädöksiä kyllä on tullut, mutta etkö ole huomannut, että vastustajamme kaikkialla rikkovat noita säännöksiä vastaan, häpeemättä vähääkään suoranaisia lainrikkoksiaan. Tällaiset lainrikkokset olisi suorastaan saatettavat syytteeseen, mutta sinänsä ne vaan ovat saaneet olla, sillä kansa on kärsivällinen ja viranomaiset eivät heitä suinkaan häiritse. — — Vai odostat sinä uusia kieliasetuksia, mitkä kaikki vielä löytyvät epäkohdat korjaisi. Mutta kyllä saat odottaa, että ne meille noin vaan hyvästä tahdosta annettaisiin. Vai etkös ole huomannut aivan viime aikoina mitä meidän viikinkimme ovat toimineet kieliasiamme lopulliseen päätökseen saattamista vastaan? Aivan hiljakkoin pidetyillä valtiopäivillä nostettiin ritari- ja aatelissäädystä kysymys muka suomenkielen saattamisesta lopullisiin oikeuksiinsa, sillä säädystä oli tehty pyyntöesitys siitä asiasta. Monikin luuli silloin, että nyt rupeaa ylhäältä päin valo koittamaan kansaan, mutta toiset pudistelivat epäillen päätänsä. — Pian huomattiinkin, että koko kysymyksellä tahtoivat he vaan kavalasti saada sotketuksi aivan olemattomiksi kaikki ne kieliasetukset, mitkä siihen saakka olivat ilmestyneet. Semmoista meillä on heiltä odotettavissa. He eivät viisastu eivätkä anna perään niin kauvan kuin heitä yksikään on jälellä — —.»

»Entäs sitten talollissäädystä lähetetty yksityinen pyyntöesitys, joka koski samaa asiaa, joka ritari- ja aatelissäädystäkin oli nostettu, vaikka eri muodossa?»

»Voi herra minkä metelin se nosti aatelis- ja porvarissäädystä. Talollissäätö oli tehnyt suuren valtiollisen tyh-

myyden, kun tuommoisia pyyntöesityksiä on nostanut. Sehän on suoranainen rikos, joka olisi rangaistava, ja selvän selvää on, että talollissääty on tyhmä kuin onkin, siitä nyt ei pääse mihinkään. Semmoisia ne sitten ovat meidän hyvät herramme, joilta sinä niin paljon hyvää odotat», pauhasi Aapeli.

»Minusta tuntuu siltä, että sinä vihaat kaikkia herroja», sanoin hänelle.

»Siinäpä erehdyt, veikkonen! Minä en vihaa kaikkia herroja. Jos tapaan semmoisen virkamiehen, joka rakastaa kansaa ja tekee työtä sen eduksi, ja joka rakastaa kansallisaatetta ja kokee edistää kansallisia pyrintöjä, silloin tuntuu kuin olisin tavannut oman rakkaan isäni ja häntä tahtoisin käsissäni kantaa. Mutta tuolle itseensä sulkeutuneelle ja kansaa ylönkatsovalle joukkiole en voi samaa arvoa antaa. Miksi heidän pitääkin niin erikoisasemassa olla, vieraana kansalle ja sen pyrintöille? Miksi heillä maaseuduilla kirkossakin pitää olla eri karsinansa, johon ei kukaan muu kansalainen saa mennä kuin ainoastaan heikäläiset! Ja kuitenkin ei kirkkolaisissa, eikä muissakaan lakisäädöksissä, näy minkäänlaista viittausta, että heille olisi eri penkit Herran huoneessa määrätty? — — — Sattuuko joku meikäläinen täällä Pähjanmaalla erehdyksissä menemään noihin pyhitettyihin paikkoihin, vinkkaavat he aristelematta ja häpeämättä heidät poistumaan pois ja kun se on tehty, istua lehahtavat he itse sijalle. Noissa pyhitetyissä paikoissa istua kekottavat he pöyhkeinä kuin riikinkukot. Sinne kelpaa kaikki heidän häntyrinsä: kansakoulun opettajat ja opettajattaret, tiskin takana seisijat y. m. Eikö se ole kamala häpeäpilkku, kun kahdennenkymmenennen vuosisadan alussa vielä löytyy noin häpeällisiä säätyrajoituksia? Eikö Herran huonekaan saa olla saastuttamatta säätyrajoituksella? Ja kuitenkin juuri tuossa huoneessa saarnataan ja opetetaan kristillistä ja veljellistä rakkautta kaikkien ihmisten kesken! — Vai luulevatko he, että heillä on viimeisellä tuomiollakin etuoikeuksia Jumalan tuomioistuimen edessä ja eri karsinat taivaassakin. Kuinka sen asian laita oikeastaan lienee?

On surkea nähdä, kun kansa on niin araksi tullut, että kun kirkko on niin täysi, että käytävilläkin seisoo ihmisiä ja eivät kuitenkaan uskalla mennä noihin useinkin

tyhjinä oleviin penkkeihin, sillä kuten tunnettu, on tuo kulttuurijoukko sangen laiska kirkossa käymään. — Ei kelpaa, tästä täytyy tulla loppu», äysti Aapeli.

»Minusta tuntuu, ettei sinä luule olevan yhtään kansallismielistä herrasmiestä maaseudulla», sanoin hänelle.

»En minä niin luule. Ainahan niitä toki joitakin löytyy maaseudullakin, mutta sen ainakin väitän, ettei niitä montakaan ole, ei ainakaan minun tiedossani», sanoi Aapeli.

»No missä niitä sitten on kansallismielisiä herroja?» kysyin.

»Etkö sitä tiedä, pitäisihän sinun toki nyt sen verran tietämän, vaan mitä sinä enään tiedät. Sanon sinulle, että kansallismieliset herrat asuvat kaupungeissa, mutta miksikä se niin on? Syy on aivan selvä. Kansallismieliset virkamiehet ovat oppineita miehiä. He ovat siellä tärkeimmissä viroissa, niinkuin professoreina, senaattoreina, kovioikeuden virkamiehinä, koulunopettajina, sanomalehtien toimittajina y. m. Kaupungeissa taistellaan kaikkein isoimmat kansallistaistelut ja sieltäpäin johtavat he maaseutujen kansallisuutta koskevia asioita. Ruotsikot eivät heidän isänmaallisista toimistaan ota vaaria, mutta sitä enemmän kansa ja siinä valossa olemme mekin saaneet valtaa, niin että meilläkin on ollut kunnia kansallismielisten riveissä taistella kansallismielisten puolesta. Ne, jotka eivät näihin virkoihin kelpaa, joutuvat maaseuduille virkamiehiksi», tuumaili Aapeli.

»Minusta tuntuu niin oudolta ja somalta. Tuntuu siltä, kuin et olisi ensinkään tyytyväinen, vaikka olemmekin niin mahdolloman paljon voittaneet. Muistelesta silloisia ja nykyisiä aikoja. Kuinka paljon toisellaisia ovat ajat nyt kuin silloin? Nythän saamme vapaasti elää, olla ja toimia asiamme virkamiestemme luona, eikä meitä enään haukuta eikä potkaista mäelle...»

»Seis mies. — — Luuletko, että virkamiehemme ovat rakkaudesta kansaa kohtaan tulleet sävyisemmiksi. Ei veikonen! Kansa on jo tullut siihen määrään itsetietoiseksi, ettei se enään voi kärsiä sitä rajatonta kiihkoa ja hävyttömyyttä kansaa kohtaan. Kansa on pakottanut viikinkiheramme pysymään aisoissaan ja niin muodoin on tuo sävyisyys vaan pelkkää ulkokullaisuutta», äysti Aapeli.

»Olkoon vaikka niinkin. Parempaa se sittenkin on kuin ennen. Saammehan nyt oikeuksista asiakirjat omalla

kiellessämme käsiimme — — paitsi tuota käännösjärjestelmää. Entä suomalainen sanomalehdistö sitten? Se on silloisista ajoista paisunut niin, että se voipi kyllä kansalle valoa levittää. Huomaatko mikä väli on silloisella ja nykyisellä kirjallisuudella. Silloin ei ollut juuri paljon nimeksikään alkuperäistä suomalaista kirjallisuutta ja käännöksetkin olivat arvottomia pieniä kirjasia. Nyt on jo suomalainen kirjallisuus kohonnut siihen määrään, että ulkomaalaisetkin sivistyskansat ovat kääntäneet alkuperäisiä suomalaisia teoksia heidän kielilleen, eikä aivankaan vähässä määrässä. Suomalaisia oppikouluja on saatu perustetuksi jo siihen määrään, että meilläkin on tilaisuus saada lapsillemme valoa. — — Eikö siinä ole jo paljon saatu aikaan näin lyhyessä ajassa kansallisen asiamme eduksi», sanoin.

Aapeli mietti hetken.

»Varsin merkillistä! Opinteille lähtee talollisten ja torpparien poikia, eikä aivan vähässä määrässäkään. Mutta kun he ovat jonkun ajan koulua käyneet, tuntuu koulu menneen heille päähän. Alusta alkaen tuntuvat he vieraantuvan pois kansasta. Toisiaan he hakevat ja kun he semmoisia löytävät, ei silloin enää muut kansalaiset paljon paina. Kohta he löytäytyvät omaan joukkioonsa ja menevät johonkin erityiseen paikkaan keskenänsä seuraa pitämään.

Kun he sitten joutuvat virkamiehiksi maaseuduille, ei heitä juuri saata sanoa ruotsinmielisiksi, mutta ei kansallismielisiksikään. Hyvän kohtelun he enimmäkseen antavat asioitsijoille, mutta siinäpä se sitten onkin.

Mihinkään kansan toimeenpanemiin sivistyspyrinnöihin eivät he ota osaa, niinkuin kansanjuhlisiin, raittiusseuroihin, arpajaisiin ja muihin semmoisiin, kun ainoastaan poikkeustilaisuuksissa. Yhteinen veto kaikilla ilman poikkeuksetta on vetäytyä vertaistensa seuraan, eikä silloin tule kysymykseen ruotsi- eikä suomimielisyys ja kaikki siellä on vaan »trastui kamraattia». Heillä on omat seurapiirinsä, omat kemunsa, tanssinsa ja ilonsa.

En tiedä mitenkä tämän asian laita maamme muissa maakunnissa lienee, mutta semmoista se täällä Pohjanmaalla ainakin on. Jos heistä joku kutsutaan kunniavieraiksi johonkin pitoihin, puhuvat he suomea, kun vaan ei ole semmoista, jonka kanssa he voisivat ruotsia rompattaa. Mutta annas kun he tapaavat semmoisen, nousee kohta semmoinen pärinä,

ettei muilla kansalaisilla ole sanan sijaa, vaan saavat he avossa suin kuunnella, kun nuot pari kolme muuta henkilöä sieppasivat suurelta väestöltä puhevallan. Eivät he näytä yhtään häikäilevän, eikä häpeävän, eivätkä välitä siitä mitään, mitä kansa ajattelee tuommoisesta väärinkäytöksestä kansaa kohtaan.

Niin kauvan kuin tuommoinen säätyrajoitus vallitsee, niin kauvan on kansallistaistelulla paljon voitettavaa. Vasta sitten kun tuo ylimysvaltainen joukko laskeutuu alas tuolta korkealta asemaltaan kansan kesken ja rupeaa pitämään heitäkin ihmisinä, veljinään ja sisarinaa, ja yhtä tarpeellisenä ruumiillisen työn tekijää kuin itsekin virkamiehinä ovat tässä suuressa yhteiskunnassa, — vasta sitten kun he työllä, toimella ja sydämellä pyrkivät parantamaan ja auttamaan kaikkien kansankerrosten asemaa ja tilaa, ja koettavat ohjata heitä vapauteen ja valoon sekä kaikissa tiloissa antavat heille samanlaisen kohtelun ulkona ja sisällä, kun tähän saakka ovat antaneet muille seuralaisilleen — — niin vasta sitten saatamme sanoa sen työn päättyneen. Kuinka paljon lujempi olisikaan kansamme perustuslaillinen asema maassamme tänä ahdingon aikana, jos maamme sivistynyt sääty olisi alkanut parikaankymmentä vuotta ennen täyttämään velvollisuuttaan kansaa kohtaan», päätteli Aapeli

»Kuule nyt veikkonen! Sehän aika on jo tullut. Ovat-han ruotsinmielisetkin tänä ahdingon aikana tarjonneet meille veljellistä sovinnon kättä ja sitenhän kansamme sulautuu yhdeksi kokonaisuudeksi, huolimatta mitään kielellisistä ja kansallisista rajoituksista», muistutin hänelle.

»Mitä sitten! Uskotko sinäkin noihin Juudaksen suunantamisiin? Samanlaisia ovat kuin ennenkin. Toisella kädellä tarjoovat sovinnon kättä, toisella läimäyttävät naamaan. Ei veikkonen! Totta toteen tarvitaan. Ei sillä tavalla meikäläisten kanssa sovintoa saada, että joku ruotsikko huudahtaa: »Nyt ei ole enään mitään kielirajoituksia», ja kirjoittaa sitten virallisen todistuksensa ruotsiksi umpisuomalaiselle miehelle. — Kamala veljeys! Kun sitten vielä nekin virastot, joiden kieliasetuksien mukaan pitäisi antaa asiapaperinsa suomenkielellä, antavatkin ne ruotsiksi. Miltä sinusta tuntuu tuommoinen veljellisyys! Tuon jälkeenkäin ovat he kaikilla vehkeillään osoittaneet mitä luuta he ovat», pauhasi Aapeli.

»Mitä sitten nyt vielä?»

»Etkö ole vaariinottanut nykyisiä viikinkiemme ryntäyksiä vanhoja kansallismielisiä johtajia vastaan. Mitä luulet merkitsevän niiden raivoisien hyökkäysten niitä sanomalehtiä vastaan, jotka enimmänsä ovat työtä tehneet kansallisuutemme eduksi? Nämät kaikki eivät merkitse enempää eikä vähempää kuin saada viikinkien pahimmat silmätikut ja suomalaisen kansallisuuden vahvimmat tuet ja turvat pois tieltä. Siten luulevat he saavansa yksinomaan vallan omiin käsiinsä ja niin saisivat syrjäytetyksi koko kansallispyrinnöt entiseen sortotilaansa. Kyllä on surkeaa! Mutta vieläkin surkeampaa on se, kun omasta kansallisuoluudesta osa pyrkii erkaantumaan pois yhteisestä kansallisesta isänmaallisesta työstä. Jokaisen isänmaanystävän tulisi tänä aikana tarkoin miettiä mitä hänen rauhaansa sopii. Meillä ei ole varoja voimiamme hajoittaa, jos mieli on kansana pysyä. Heitettävä on kaikki kinastelu pois ja ruvettava jälleen yhteisillä voimilla tekemään työtä kansallisuutemme eduksi, vaikkapa joskus aatteetkin tuntuisivat käyvän eri suuntaan.

Mitä me olisimme, ellei meillä alusta alkaen olisi ollut tarmokkaita johtajia ja semmoisia sanomalehtiä, jotka perustuksellisesti olisivat kansallisasian puolesta taistelleet kaikellaisia juonitteluja vastaan.»

XIV.

Uudenaikainen lintuhäkki

Eräänä kertana tuli Aapeli taasenkin meille käymään. Hän oli erinomaisen hyväntuulen näköinen, jopa niin, etten ollut häntä koskaan ennen semmoisena nähnyt. Ehtimiseen hän itsekseen nauraa hymähteli jo vaatteitakin päältään ottaessaan. Hän hykerteli käsiään ja koetti muutenkin olla niin iloinen ja ketterä kuin suinkin. Oikein minua kummastutti Aapelin käytös.

»Jopa sinä, veli hopea, olet erittäin hyvällä tuulella! Istuhan nyt toki, että voit kertoa mitä hyvää sinulle on tapahtunut», kehoitin häntä.

Töin tuskin maltoi hän istua. Sen tehtyään nauraa hihitteli hän yhä; oikein hän väänteli itseään kieroon sitä tehdessään, eikä voinut puhua ainuttakaan sanaa.

»Tyynnyhän nyt veikkonen senkään verran, että voit jotakin sanoa. — Mikä sinua nyt niin sanomattomasti huvittaa?» sanoin hänelle.

»Minä olen nähnyt uudenaikaisen lintuhäkin, ja se minua huvittaa», sanoi Aapeli vähän tyyntyen.

»Uudenaikainen lintuhäkki!» sanoin minä höröstyen.
»Minkälainen se sitten on?»

»Se on semmoinen, ettei sitä moni ole nähnyt», sanoi Aapeli.

»Totta siinä pidettävät linnutkin ovat erilaisia kuin tavallisissa häkeissä?»

»On, erilaisia ne ovat», vakuutti Aapeli.

»Vissiin ulkomaalta tuotuja?»

»Ei, kyllä ne ovat kotimaisia lintuja».

»En ymmärrä sinua, selitä tarkemmin», sanoin hänelle.

»Se onkin oikein iso lintuhäkki», virnisteli Aapeli yhä edelleen, tekemättä asiasta sen parempaa selkoa.

»Kuinka iso?»

»Se on alintaan viittätoista metriä kanttiinsa ja siinä ei ole kattoa kuin aivan vähäisellä osalla», tuumaili Aapeli yhä virnistellen.

»No minkälainen lintuhäkki se sitten oikeastaan on, miten siellä linnut pysyvät?» sanoin oudoksuen.

»Kyllä ne pysyvät, niillä ei ole siipiä ja seinät ovat ylipääsemättömät», tuumaili Aapeli salaperäisesti.

»Minkälaisia lintuja ne sitten ovat, joilla ei ole siipiä? Sano tarkemmin», sanoin jo jotenkin tuimasti, sillä minua rupesi kyllästyttämään tuo Aapelin salaperäisyys.

»Eiväthän ne oikeastaan lintuja olekaan», sanoi hän.

»No mitäs sitten?»

»Ihmisiä».

»Johan sinä alat puhua pehmoisia. Eihän ihmisiä lintuhäkissä pidetä, ellei semmoiseksi otaksuta vankilaa ja eihän teidän pitäjässä mitään sellaista ole», sanoin.

»Ja kuitenkin se on ihan totta mitä minä olen sanonut», intti Aapeli.

»Heitä nyt nuot arvoituksesi sikseen ja selitä asia suoraan, taikka en viitsi kuunnella sinua», sanoin puoli äissäni.

»Kuulehan nyt sitten. Joku aika takaperin muutti meidän pitäjääseen eräs viikinkiperhe. Heidän haltuunsa tuli vaan pieni palsta maata, johon huoneet olivat rakennetut. Tuon kartanomaansa aitasii herra niin korkealla säleaidalla, ettei ihminen voinut siitä yli päästä», sanoi Aapeli.

»— — Eihän siinä ole mitään kummaa; niinhän herrat aina tekevät kasvitarihansa takia», sanoin, siepaten sanan Aapelin suusta.

»Maltahan kun minä selitän. Tuolla punaisella viikinkiperheellä oli lapsia ja näitä pidettiin tarkoin suljettuina kesäisinä aikoina tuossa aituuksessa, jopa niin tarkoin, ettei kukaan saanut heitä läheteä eikä puhutella, sillä sielläkin on lapsilla aina vartija perässä.»

»No, miksikä he niin tekevät?» kysyin.

»Luultavasti sen tähden, ettei noihin pikkuviikinkeihin moukka tarttuisi ja etteivät he saisi imeä itseensä suomalaista tuhmuetta», arveli Aapeli.

»Ettäkö niitä on vielä semmoisiakin mielipiteitä?» kysyin ällistyneenä.

»Näkyypä niitä olevan».

»Eivätkö nuo lapsiraukat näytä olevan hyvin surkuttavassa tilassa?» kysyin.

»Kylläpä he ovat. Kun tuo lintuhäkki on aivan maantien vieressä ja niin isossa liikepaikassa kun meidän, on siinä paljon kulkijoita. Nuot pienet vangit juoksevat säleaidan sivua menijän mukana ja yhdestä ja toisesta pidunraosta kurottavat he pieniä käsiään menijää kohden, hokien:

»Tulkaa, tulkaa tänne! Hyvää päivää, hyvää päivää! Älkää menkö, tulkaa tänne!» Raukat näkyvät kaipaavan — *ihmisiä*».

»No, eivätkö nuot lapsiraukat sitten pääse portistaan koskaan ulos?» kysyin.

»Eipä juuri usein, sillä porttikin pidetään heidän varaltaan melkein aina lukossa. Jos sitten jolloinkin niin sattuu, että portti on auki, hyökkäävät lapset maantielle ja alkavat naurain ja rähisten juosta vilistää pitkin maantietä, ja jos he jonkun ihmisen tapaavat, ojentavat he pieniä käsiään hokien: »Hyvää päivää, hyvää päivää!» Mutta annas kun kotona havaitaan, että jo pikkuvangit pääsivät karkuun, lähdetään heitä takaa-ajamaan niinkuin joitakin suuria pahantekijöitä ja kiinni saatua, lasten kaikista ponnistuksista huolimatta, viedään heidät armotta takaisin lintuhäkkiin.

— — Surkeata».

»Eikö teidän pitäjässä sitten ole muita viikinkiperheitä, joiden lasten kanssa nuot raukat saisivat seurustella?» kysyin taasenkin.

»Eikä ole. Heikäläisiä kyllä on, vaan heillä ei ole noiden raukkain ikäisiä lapsia. Heillä on kullakin vaan pari lasta, kuten tavallista, ja he ovat jo aikaisiksi ihmisiksi tulossa; ainoastaan erään maakaupan hoitajan lasten kanssa saavat he seurustella.»

»Minkätähden juuri heidän kanssaan?» kysyin.

»Sen takia, että tuo kaupanhoitaja on viikinkien uskollinen häntyri.»

»Onko hän viikinkilähtöä alkuaan?»

»Eikö mitä. Synnyltään on hän supisuomalainen», selitti Aapeli.

»Onko hän käynyt koulua?»

»Ei muuta koulua, vaan kansakoulua hän lienee jonkun vähän käynyt», sanoi Aapeli.

»Ja tuommainen raukka?» sanoin ihmetellen.

»Älä muuta, äläkä toista. Sehän se onkin kummallista, kun omista kansalaisistakin tulee tuommoisia viikinkien käytyreitä», harmitteli Aapeli.

»Saavatko nuot lapsiraukat milloinkaan käydä jalottelemassa ulompana tuota lintuhäkkiään?»

»Saavat, kyllä he saavat. Hoitajansa saattamina saavat lapset kävellä tiellä pitempiäkin matkoja. Mutta hoitaja on saanut nimenomaisen kovan käskyn, etteivät lapset saa puhutella ketään tiellä ja etteivät he saa käydä missään talossa, paitsi tuolla kaupanhoitajalla.»

»Ja tuollako tavalla he luulevat horjuvan viikinkivaltansa voivansa pystyssä pitää», arvelin.

»Semmoinen kai heillä luulo lienee. Nähden asemansa horjuvan, koettavat he hädissään tarttua kiinni jokaiseen keinoon, niinkuin hukkuva oljenkorteen», selitti Aapeli.

»Mitä kansa tuommoisesta menettelystä arvelee?»

»Mitä se siitä arvelee. Kansa sydämeään katsoyön tuon viikinkijoukon voimattomia vehkeitä ja säälivät noita viattomia lapsia, joita koetetaan kaikin tavoin estää tulemasta kunnan kansalaisiksi. On varsin kummallista likinäköisyyttä, kun eivät he älyä, ettei jonkun yksityisen viikingin kiemurteleminen nykyaikana merkitse yhtään mitään, vaikka kuinka he koettaisivat kastilaitostansa pystyssä pitää. Tuolla erikois-asemallaan turmelevat he vaan oman tulevaisuutensa, sillä kansallisuus on jo siksi voimistunut, että heidän on jo tarvis tunnustaa sen oikeudet, jos mieli on saada kansan luottamusta», arveli Aapeli.

»Kyllä asia on kaikin puolin niinkuin sanoit, mutta miksi sinä niin makeasti nauroit näin vakavalla asialla?»

»Enhän voinut mokomalla lintuhäkillä itkeäkään. Huomattuani perinpohjin nuot viikinkivehkeet, en voinut muuta kuin nauraa älytessäni, että kaikki tuo turhantarkka viikinkiläinen erikoisasema on aivan hyödytön hengen vaiva», tuumi Aapeli.

»Mitä ikmisiä ammatiltaan nuot aikaansa käsittämättömät herrat ovat?» kysyin.

»Tuo punainen viikinki on maanmittari.»

»Saavatko lapset olla saapuilla, kun ihmiset käyvät toimituskonttoirissa asioidaan?»

»Mitäs vielä — eivät he saa. Joskus pääsevät he sinne luiskahtamaan ja ovelta koettavat he iloisesti sanoa »hyvää päivää», mutta samassa tartutaan heitä niskasta kiinni ja työnnetään armotta takaisin tuohon katolliseen lintuhäkin osaan», selitteli Aapeli.

XV.

Apelin ilo.

Aivan viimeaikoina tuli Aapeli taasenkin meille. Hän oli erinomaisen iloisen näköinen nytkin. Heti kun hän sai päällystakin pois päältänsä, tarttui hän minua syliksi niin rajusti, että oikein henkeäni ahdisti kovan puristamisen vuoksi.

»Älä hornassa purista minua kuoliaaksi», sanoin hädissäni.

»Ei se vihasta tule, vaan rakkaudesta ja suuresta ilosta», sanoi Aapeli, hellittäen samassa.

»Mikä sinulle, veliseni, on nyt niin suurta ilonaihetta antanut?» kysyin.

»Eikö ole syytä iloon. Nythän on lopullisesti ratkaistu suomen- ja ruotsinkielen väliset suhteet, annetulla armollisella asetuksella, jota ei voi mikään kumota. Me olemme lopullisesti voittaneet ja voimme nyt hyvällä omallatunnolla laskea itsemme lepoon», tuumaili Aapeli.

Hän oli niin liikutuksissaan, että itki ja nauroi sekaisin, eikä viihtynyt hetkeäkään yhdessä kohden. Selvästi näki, että hän oli sydämensä sisimmästä ottanut osaa kansallistaisteluun ja nyt voiton saatua iloitsi hän niin hartaasti, että se näytti oikein liialliselta.

»Luuletko, ettei meillä ole enään mitään haittaa noista kansallisuutemme vastustajista?» kysyin.

»Enpä luule niinkään, sillä uskon että he koettavat rikkoa lakia niinkuin tähänkin asti. Mutta heidän valtansa supistuu supistumistaan ja itsekin he alkavat jo älytää, että heidän valtansa alkaa olla lopussa. En minä heidän kansallisuuttaan semmoisenaan vihaa, mutta heidän kansalli-

suuttamme ja kieltämme vastustavia ja halveksivia ajatuk-
siansa en voi hyväksyä», päätteli Aapeli.

»Saimmehan me voiton kumminkin, vaikka sinä koko
tämän pitkän kansallistaistelun ajan olet ollut niin tuima
ja muita kohtaan epäluuloinen ja ärtyisä», sanoin.

»Niin olen ollut ja olen usein sinuakin sättinyt. Nyt
huomaan, että sinulla on ollut enemmän maltillista järkeä
ja pyydän nyt anteeksi loukkaavia sanojani, joita olen
sinulle viskellyt», sanoi Aapeli.

»Ei ole mitään anteeksi pyydettyä eikä annettavaa.
En ainuttakaan kertaa ole koko tällä pitkällä tuttavuuden
ajalla sinuun, veliseni, vähääkään kyllästynyt», sanoin.

Me tartuimme toisiamme syliksi ja sydymemme tunti
sanomatonta iloa ja rauhaa. Me tunsimme kansamme ja
toisemme.

Suom. kausn. 1.

Päivärinta

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOELMA

120 102 2048

X

